

OBSAH

Zpráva o činnosti Masarykovy české sociologické společnosti (MČSS)
v roce 2009 (*Hynek Jeřábek*)2

SEKCE MČSS

Zpráva ze semináře Sekce sociální patologie (*Jakub Holas*)4

Sekce teoretické sociologie – Návštěva Thomase Luckmanna v Praze
(*Jiří Šubrt*)6

Sekce sociologie integrálního zkoumání člověka a Sekce sociologie kultury
(*Alexander Fazik*)9

Sekce metod (*Petr Soukup*)10

Sekce sociologie náboženství (*Jan Váně*)10

Sekce sociologie rodiny (*Lenka Slepíčková*)14

Ustavení Sekce historické sociologie (*František Znebežánek*)15

ZPRÁVY

Zpráva o činnosti Gellnerovského semináře v roce 2009 (*Petr Skalník*)16

Kulatý stůl pamětníků na Česko-slovenské sociologické konferenci
(*Tomáš Dvořák*)18

SEMINÁŘ KULTURNÍ ROZMĚRY GLOBALIZACE20

GLOSÝ

Pokoušení nesvobody (*ptrsk*)37

Poněkud kakofonické variace na gender (*MP*)38

K čemu je dobrá sociologie a proč je na světě? (*ptk*)39

Nový sociologický časopis (*ptk*)40

Z NOVÝCH KNIH (*Alena Miltová*)42

K ČINNOSTI MČSS

Zpráva o činnosti Masarykovy české sociologické společnosti (MČSS) v roce 2009

Nové složení orgánů MČSS

Počátkem roku 2009 byl zvolen nový řídicí výbor MČSS a noví předsedové (předsedkyně) a místopředsedové pro další tříleté funkční období 2009–2011.

Členy (členkami) výboru se stali: Jiří Šubrt (předseda pro rok 2011), Eliška Jungová (předsedkyně pro rok 2010), Hynek Jeřábek (předseda pro rok 2009) a dále: Alena Miltová (hospodářka), Jiří Vinopal (tajemník), Jiří Buriánek, Milan Tuček, Kazimír Večerka, Tomáš Katrňák, Dana Sýkorová a Kateřina Ivanová.

Členy a členkami revizní komise byli zvoleni: Eva Sanigová, Ondřej Štěch a Ondřej Lánský.

Konference MČSS

V uplynulém roce uspořádala MČSS dvě významné konference: Výroční konferenci MČSS „Problémy ohrožených skupin“ - 14. a 15. ledna 2009 v Olomouci, a „Česko-slovenskou sociologickou konferenci ke 45. výročí založení Československé sociologické společnosti“ - 17. a 18. září 2009 v Praze. Obě konference byly široce tématicky orientované.

V lednu zaznělo 12 referátů v rámci plenárního zasedání zaměřeného především na problematiku vyloučených a jinak ohrožených sociálních skupin populace. Jednání řídil předseda sekce sociální patologie Kazimír Večerka. Z písemně zaslaných a redigovaných referátů vyšel péčí UP v Olomouci sborník. Poté následovalo Valné shromáždění MČSS, kde byly mimo jiné schváleny kandidátky pro následující volby orgánů MČSS. Večer proběhlo příjemné setkání s hudbou, zpěvem a tancem, za něž patří zasloužený dík našim olomouckým organizátorům a organizátorkám. Druhý den následoval kulatý stůl k publikačním možnostem sociologů v českých časopisech za účasti šéfredaktorů a redaktorů českých sociologických časopisů. Druhým bodem dopoledne byla panelová diskuse k výuce sociologie na českých vysokých školách. Obě akce vzbudily náležitý zájem a velmi zaujatou diskusi. Odpoledne uspořádala ještě sekce sociologie rodiny pracovní setkání s odbornými referáty ve dvou blocích (moderovali: M. Kreidl a H. Šlechtová).

V září (17. a 18. 9. 2009) se konala v Praze v Jinonicích v budově Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy při příležitosti 45. výročí založení Československé sociologické společnosti Česko-slovenská sociologická konference za účasti více než 50 sociologů obou našich společností. Zvláště potěšitelná byla velice reprezentativní účast našich slovenských přátel. Velká většina účastníků přispěla k programu konference referátem nebo diskusním příspěvkem.

Ještě před oficiálním zahájením proběhl ve čtvrtek dopoledne 17. 9. metodologický blok konference se zaměřením na kvalitu sociologického výzkumu. Jeho garanty byli Juraj Schenk /SSS/ a Hynek Jeřábek /MČSS/. Pět referátů zakončil představením své nové knížky: "Kvalita sociálněvědních výběrových šetření v České republice" Jindřich Krejčí. Konferenci – společnou akci MČSS, Slovenské sociologické společnosti (SSS) a Výzkumného záměru FSV UK – zahájil proděkan FSV UK Jiří Kabele a předsedové SSS Rastislav Bednárík a MČSS Hynek Jeřábek. Poté ve dvou dnech vystoupilo 52 referujících v šesti tematických blocích věnovaných postupně mládeži a výchově (garant Ladislav Macháček /SSS/), sociologii sídel (garantka Věra Majerová /MČSS/), bezpečnosti a armádě (garant Karol Čukan /SSS/) a druhý den (v pátek 18.9.) blok k problematice sociální soudržnosti a solidarity (garant Milan Tuček /MČSS/), zdravotnictví a medicíny (garant Jozef Matulník /SSS/) a k sociologii veřejného mínění, komunikace a médií (garant Jiří Vinopal /MČSS/). Z konference je vydáván dvoudílný sborník referátů, který obdrží všichni účastníci konference v prvních měsících roku 2010.

První jednacím den konference v podvečer se konal kulatý stůl pamětníků, který řídil Jiří Šubrt, a na němž postupně promluvili mimo jiné Miloslav Petrušek, Peter Ondrejko, Ladislav Macháček, František Škvrnda, Rastislav Bednárík, Jiří Buriánek, Lubomír Fařtan, Jozef Matulník a Karol Čukan. Navečer se většina účastníků konference dlouho do noci příjemně pobavila ve vinárně na břehu Vltavy (díky organizačnímu talentu Kazimíra Večerky). Za odbornou úroveň konference náleží dík všem garantům a garantkám sekcí, za organizační úspěch celé akce pak nejen předsedovi MČSS, ale také hospodářce MČSS Alence Miltové a neúnavné místopředsedkyni Elišce Jungové, jakož i ostatním členům a členkám řídicího výboru MČSS, za slovenskou stranu pak především předsedovi SSS Rastislavu Bednáríkovi a jejímu tajemníkovi Ladislavu Macháčkovi.

Projekt MČSS na rok 2009: Zapojení sociologie do veřejného diskurzu

Cílem projektu bylo především podporovat přínos sociologie ve veřejném diskurzu s cílem zaměřovat se na významné společenské problémy, přispívat k rozvoji sociologické teorie i metodologie, podporovat

budování oborových a úsekových disciplín, rozvíjet mezinárodní spolupráci vědeckých společností, zejména se Slovenskou sociologickou společností a podporovat odbornou aktivitu MČSS i jednotlivých sekcí pořádáním seminářů a konferencí a vydáváním publikací. V neposlední řadě pak stimulovat činnost stávajících a vznik nových odborných sekcí MČSS a využívat webové stránky Společnosti jako platformu pro diskusi aktuálních odborných otázek.

Druhým cílem projektu bylo uspořádání výše zmíněných dvou odborných konferencí a provozování webových stránek společnosti.

Řídící výbor MČSS

Řídící výbor MČSS zasedal v roce 2009 čtyřikrát: 17. dubna, 5. června, 4. září a 2. října 2009. Zabýval se výsledky voleb do orgánů MČSS, přijímáním nových členů, konkretizací projektu na rok 2009, programovou a organizační přípravou Česko-slovenské sociologické konference ke 45. výročí založení Československé sociologické společnosti, jejím zhodnocením a přípravou dvoudílného sborníku z této konference. Výbor se zabýval také stavem hospodařením a ekonomickým výsledkem uspořádaných konferencí. Vysoká účast a vybrané vložné obou konferencí umožnilo vydání sborníků. Na svém říjnovém zasedání se řídicí výbor zabýval také přípravou projektu pro rok 2010.

Odborné sekce MČSS

V roce 2009 se zvýšila aktivita řady sekcí: již tradičně sekce sociální patologie a sekce sociologické teorie, také sekce metod a sekce sociologie rodiny. Byly vytvořeny a zahájily svou činnost nové sekce historické sociologie a sociologie náboženství.

Hynek Jeřábek

SEKCE MČSS

Zpráva ze semináře Sekce sociální patologie

Budoucnost a sociální patologie

Nová řešení starých problémů či stará řešení problémů nových?

Kašperské Hory 22.–24. dubna 2009

V již téměř tradičním prostředí hotelu Šumava, skrytého v lesnatém údolí nedaleko Kašperských Hor, se v obvyklém dubnovém termínu sešli

členové a příznivci Sekce sociální patologie MČSS. V počtu cca 65 účastníků vytvořili velmi dělné, leč zároveň přátelské prostředí, kdy za dva dny odeznělo bezmála čtyřicet referátů. Proto musela být délka každého příspěvku omezena na 15 minut, což pro mnohé představovalo přetěžkou překážku; z téhož důvodu se pak v této stručné informaci nelze podrobněji zabývat jednotlivými vystoupeními, byť by byla sebezajímavější.

Úvod akce obstarali J. Šiklová se zamyšlením nad změnami v chápání morálky a práva v současné multikulturní a globalizované Evropě, J. Peiger se svým „pokusem o sci-fi grotesku“ aneb „zamyšlením nad futurologií sociální patologie“ a J. Holas s analýzou kriminality v českých a moravských okresech. Následující blok již se vyznačoval sevřenější dramaturgií – o problematice mládeže hovořili z různých pohledů J. Matoušek a H. Pazlarová (Hodnoty, rizika a volný čas českých dětí), Z. Podaná (Způsob páchaní delikvence u mládeže v mezinárodním srovnání), E. Moravcová (Problematika členství v gangu) a J. Hrabětová spolu s L. Roskovou (Děti ulice v Nairobi). Následující příspěvky na téma delikvence mládeže navázaly - problematikou náhradní výchovné péče se postupně zabývali J. Sekyra, J. Pilař a J. Toman.

Večerní program odstartoval vystoupením J. Fritscherové o projektu E-bezpečí, který se věnuje novým „technologickým“ jevům, jako je kyberšikana. K. Večerka se tradičně zamýšlel nad vztahem morálky, sociálních deviací a jejich prevence, V. Bělík se pokusil definovat klíčové kompetence pedagoga v prevenci. Odborný program prvního dne uzavřely penologicky laděné referáty: M. Benes provedl kritické zamyšlení nad efektivitou trestu odnětí svobody, M. Petras a J. Hůrka informovali o vývoje nástroje SARPO (hodnocení potřeb vězňů). A. Marešová následně přednesla závěry z výzkumu odsouzených žen, její kolega z IKSP J. Tomášek z výzkumu efektivity dohledu u podmíněného propuštění.

Dopolední program druhého dne byl organizován ve dvou paralelních sekcích. První z nich byla orientována na právní problematiku, související se sociální patologií. Vystoupil zde Z. Karabec s informací o reformě trestní justice, S. Diblíková se shrnutím výsledků výzkumu ukládání ochranné výchovy mladistvým, M. Večeřa s referátem, zabývajícím se otázkami právního vědomí a J. Vlach se zamyšlením nad mediálním obrazem trestní politiky. Souběžná sekce zahrnovala teoretičtější pojaté příspěvky M. Moulisové (kriminologické teorie), M. Luptákové (koncepte zla v kriminologii) a P. Saka (vztah stárnutí populace a sociálních deviací). Oživení poté přinesly dva referáty věnované tématu korupce – J. Buriánek hovořil řečí čísel z výzkumu veřejného mínění, S. Jabůrek naopak analyzoval tento jev v jeho historické perspektivě. Závěr dopoledního

programu obstarali P. Bareš informací o rodinách migrantů v ČR a T. Večerka zajímavými zkušenostmi ohledně krádeží v obchodech.

Poté proběhlo, navzdory nevlídnému šumavskému počasí, tradiční a oblíbené peripatetické odpoledne. Po večeři pak přišla ke slovu tematika „sexuální“, kdy o situaci v pražských sex klubech hovořila J. Poláková; po ní pak J. Spilková a S. Břichcín provedli posluchače problematikou nutkavé konzumace erotik. Pozdní večer patřil čtveřici tematicky různorodých vystoupení: M. Martinková uvedla výsledky výzkumné sondy špatného zacházení se seniory v rodině, M. Scheinost se věnoval aktuální problematice trestné činnosti spojené se zneužitím identity, I. David nadnesl téma deinstitucionalizace v psychiatrii a nakonec J. Šťastná pohovořila o terénní práci v sociálně exkludovaných komunitách.

Společenskou část večera uvodilo předání putovní ceny „Stříbrná termoska“ za posluchačsky nejlépe hodnocený referát předchozího ročníku semináře. Vítězkou se tentokrát stala Hana Malinová se svým výzkumem zákazníků sexuálních pracovníků nazvaným trefně Kdo chodí za holkama.

V pátek dopoledne proběhlo vystoupení M. Cejpa na téma využití výzkumů veřejného mínění v kriminologii, poté J. Smolík seznámil posluchače se současnou situací na ultrapravicové scéně u nás. Páteční dopoledne bylo také ve znamení valné hromady členů sekce sociální patologie. Ta i pro další tříleté období potvrdila ve funkci předsedy sekce Kazimíra Večerku.

Celý seminář byl samozřejmě naplněn také podnětnými diskusními příspěvky z pléna, kterými účastníci reagovali na přednesené informace a doplňovali referující svými poznatky.

Dvě informace závěrem. Sborník ze semináře byl již vydán a příští pravidelný seminář sekce sociální patologie se uskuteční pravděpodobně ve dnech 14.4. – 16.4. 2010 na novém místě, tentokrát v jihomoravském regionu.

Mgr. Jakub Holas

Sekce teoretické sociologie – *Návštěva Thomase Luckmanna v Praze*

Na základě pozvání katedry sociologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy přicestoval v listopadu 2009 na týdenní návštěvu Prahy významný světový sociolog Thomas Luckmann. Na přípravě dvou pražských přednášek prof. Luckmanna se organizačně spolupodílela sekce sociologické teorie Masarykovy české sociologické společnosti. Návštěva prof. Luckmanna vyvolala velký zájem odborné veřejnosti a stala se bezpochyby významnou událostí našeho sociologického života.

Thomas Luckmann se narodil v r. 1927 ve slovinské Jesenici v německo-slovinské rodině. Studoval ve Vídni, Innsbrucku a na *New*

School for Social Research v New Yorku, kde byl žákem Alfreda Schütze. Od roku 1965 působí v Německu, nejprve na Univerzitě ve Frankfurtu nad Mohanem, poté od roku 1970 až do svého penzionování v r. 1994 na Univerzitě v Kostnici. Prof. Luckmann hostoval na univerzitách v USA, Austrálii a v Evropě. Obdržel čestný doktorát v švédském Linköpingu a ve slovinské Lublani. K nejznámějším Luckmannovým pracím patří studie *Das Problem der Religion in der modernen Gesellschaft* (1963), vydaná v r. 1967 pod názvem *The Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society*, která významným způsobem ovlivnila sociologické diskuse o pozici náboženství v soudobé společnosti. Velký význam je přisuzován knize napsané ve spolupráci s Peterem L. Bergerem *Sociální konstrukce reality* (1966, česky 1999), jež je dnes považována za zakladatelské dílo sociálního konstruktivismu. Důležité jsou rovněž dvousvazkové *Strukturen der Lebenswelt* (1979, 1984), které vznikly na základě zpracování a doplnění významné části rukopisné pozůstalosti zakladatele fenomenologické sociologie Alfreda Schütze. K 80. narozeninám autora byla vydána kniha jeho textů nazvaná *Lebenswelt, Identität und Gesellschaft* (2007). Thomas Luckmann se zabývá problematikou fenomenologické sociologie, sociologie vědění, sociálního konstruktivismu, osobní identity, interpersonální komunikace a sociologie náboženství. V současné době žije ve švýcarském Gottlieben.

Přednášky prof. Luckmanna se uskutečnily v hlavní budově Filozofické fakulty na náměstí Jana Palacha č. 2. První s názvem *Religion and Morals in Modern Society* odezněla v úterý 24. listopadu, druhá *Thoughts on the Communicative Construction of Reality* ve středu 25. listopadu 2009. V obou případech se dostavilo velké množství posluchačů z řad studentů a odborných pracovníků.

V první přednášce seznámil Thomas Luckmann posluchače se svými stanovisky k problematice náboženství a morálky v moderní společnosti. Luckmann považuje náboženství a morálku za univerzální aspekty lidského života, za podstatnou součást lidské situace (*conditio humana*). Je oponentem toho typu sekularizační teorie, který nepovažuje náboženství za kompatibilní s moderní racionalitou. Luckmann v žádném případě nepopírá, že náboženství a morálka procházejí v důsledku proměn sociálních forem společenského života změnami, nedomnívá se však, že by následkem toho ztratily v moderní společnosti svůj význam a místo. Luckmannova teze zní, že náboženství a morálka (jejíž vývoj je v podstatných směrech analogický k náboženství) byly modernizačním vývojem individualizovány a „privatizovány“.

Luckmann ve své přednášce stručně nastínil, k jakým historickým proměnám v dané oblasti docházelo počínaje archaickou společností, přes

starověk, středověk až k současnosti. V procesu modernizace se emancipuje ekonomika a stát od tradičních náboženských norem, prosazuje se pluralismus světových názorů, rozšiřuje a komercializuje se jejich nabídka. V opozici vůči těmto jevům se v současném světě objevují různé formy náboženského fundamentalismu.

Přestože privatizované formy náboženství a morálky získávají v moderní společnosti na významu, nedá se říci, že by jednoduše nahradily tradiční náboženské instituce. Jsou to totiž právě tyto instituce, které v soutěži s ostatními subjekty předkládají v rámci soudobé pluralizované nabídky takové světové názory, jež jsou zcela zřetelně a jasně náboženského charakteru. Člověk je religiózně orientovanou bytostí a náboženství v moderní společnosti podle Luckmanna nemizí, pouze mění svou sociální formu.

Druhá přednáška byla věnována otázkám komunikativní konstrukce reality. Luckmannův názor na tuto tematickou oblast se formoval pod vlivem Alfreda Schütze, pro kterého měla otázka řeči podstatný význam. Myšlenková tradice sahající k Weberovi a Schützovi staví proti pozitivistickému pojetí sociálních faktů představu o lidském světě, který je konstruován, uchováván, předáván, transformován a ničem v sociálních interakcích, jež jsou smysluplné a jež mají charakter řečové interakce. V souladu s touto tradicí sdílí Luckmann přesvědčení, že rekonstrukce sociální reality musí být zaměřena na oblast komunikativní interakce a nemůže ji ignorovat.

Z hlediska této perspektivy se jako značně nepochopitelná jeví skutečnost, že problém jazyka byl sociologickým myšlením po dlouhou dobu ignorován. Vztah mezi lingvistikou a sociologií se začal měnit teprve před několika málo desítkami let. Luckmann hodnotí tuto změnu s určitou nadsázkou jako paradigmatický posun a sám sebe přitom označuje za živého svědka této proměny. Výsledkem uvedeného procesu jsou nové směry sociologického myšlení, z nichž jeden představuje etnometodologie a na ni navazující konverzační analýza, druhý nová sociologie vědění a z ní vycházející komunikativní teorie žánrů. V závěru své druhé přednášky Luckmann vyzvedl možnosti, které tomuto směru sociologického bádání poskytly moderní technologie, umožňující vysoce kvalitní záznam zvuku a obrazu i jejich detailní analýzu.

Obě pražské přednášky Thomase Luckmanna vyvolaly u přítomného publika značnou odezvu, což se projevilo v následných diskusích, jež byly velmi živé a zajímavé. I díky nim se profesor Luckmann představil svým posluchačům nejen jako živá legenda sociologické teorie, ale i jako charismatický myslitel, který má stále co říci k podstatným otázkám soudobého světa.

Jiří Šubrt

Sekce sociologie integrálního zkoumání člověka a Sekce sociologie kultury

Sekce sociologie integrálního zkoumání člověka a sekce sociologie kultury a volného času připravily a uskutečnily dne 1. 10. 2009 v prostorách FF UK v Praze v Celetné ul. seminář na téma: „Kulturní rozměry globalizace“. Seminář zahájil Doc. PhDr. A. Fazik, CSc. Zdůvodnil aktuální význam tematiky v současné době. Globalizace podstatným způsobem ovlivňuje všechny procesy a stránky života celé společnosti. Je to fenomén multidimenzionální a značně rozporuplný. Na zkoumání a interpretaci globalizace participuje mnoho vědních oborů. Fakt, že toto téma se v poslední době stále častěji objevuje na různých vědeckých konferencích, seminářích je jedním z důkazů jeho závažnosti a aktuálnosti.

Není bez zajímavosti, že otázky globalizace se staly hlavním tématem na světovém kongresu sociologie v Montrealu v roce 1998. Právě zde byl zdůrazněn význam globalizace z hlediska její mnohorozměrnosti. I když uplynula poměrně dlouhá doba od konání sociologického kongresu, stále převládá ekonomický a neoliberální přístup chápání globalizace. Proto lze jen uvítat, že už na onom kongresu bylo poukázáno na význam kulturních, sociálních a sociálně ekologických rozměrů globalizace. Nelze opomenout ani potřebu řešení vztahů mezi globálním a regionálním prostorem, v němž se kumuluje mnoho problémů včetně vzniku nežádoucích důsledků nejen v rovině životního prostředí.

V procesech globalizace dochází ve větším rozsahu k vzájemnému propojení a ovlivňování nejrůznějších subkultur a kultur národní povahy. Žijeme v multikulturním světě, v němž dochází ke změnám hodnot a postojů občanů. Do popředí se dostávají především hodnoty vzájemné tolerance a chápání rozdílnosti hodnotových vzorců různých kultur. V lidské společnosti neexistuje jediný problém, který by nebyl ovlivněn působením kultury. Kulturní rozměry se promítají do systému jednání a každodenního života a co je zvláště důležité a aktuální, i do způsobu řešení problematiky životního prostředí.

Při přípravě semináře na téma „Kulturní rozměry globalizace“, jsme uvažovali o tom, aby se v referátech zohlednily problémy, v nichž by se výrazněji akceptovala hlediska z našeho pohledu jako aktuální a potřebná.

Na semináři vystoupili odborníci z oblasti kultury. PhDr. M. Kuška referoval na téma Globální subkultury. Na téma Kulturně podmíněné vnímání klimatických změn v procesech globalizace referoval PhDr. M. Lapka, CSc. O globalizačních procesech v Melanesii referoval PhDr. Soukup. Ph.D. Na téma Komunikační sítě jako nástroj globalizace a unifikace kultury referoval PhDr. V. Soukup, CSc.

Výtahy z uvedených referátů uveřejňujeme ve Zpravodaji jako samostatný blok včetně závěrečného slova na semináři předneseného Doc. PhDr. M. Matějů.

Alexander Fazik

Sekce metod (2009 a výhled)

Sekce metod se letos rozhodla navázat na úspěšný seminář o víceúrovňovém modelování, který proběhl v roce 2007 v Brně na FSS MU. Letošní seminář byl nově dvoudenní a tento formát se osvědčil. Tématem letošního semináře byly loglineární modely. Seminář se konal na konci května na půdě Sociologického ústavu AV ČR, kterému patří poděkování za poskytnutí zázemí a výpočetní techniky. Návštěvníci semináře se seznámili s logikou loglineárního modelování a vyzkoušeli si loglineární modelování v softwaru SPSS a IEM. Byly probrány nejjednodušší modely pro nominální proměnné a v závěru semináře byly ukázány též složitější modely využívající informaci o ordinalitě některých proměnných. Všechny výpočty byly prováděny na reálných datových souborech ze sociologických šetření a účastníci měli též možnost přinést si vlastní datové soubory a diskutovat jejich analýzu. Lektory semináře byli Petr Soukup (FSV UK) a Tomáš Katrňák (FSS MU). Semináře se účastnili nejvíce lidé ze Sociologického ústavu, dále z FSV UK a FSS MU.

V roce 2010 je plánován obdobný seminář na leden či únor, jeho tématem budou Strukturní modely. Lektorem bude profesor Blahuš z FTVS UK, který se tématu (teoreticky i prakticky) věnuje více než 30 let a přednáší o něm na své alma mater a na univerzitách v USA. V tuto chvíli není ještě rozhodnuto, zda v roce 2010 proběhne metodologická konference, zájemci se dozví aktuální informace na webových stránkách MČSS. V případě, že chcete dostávat pozvánky na akce sekce metod, případně se stát členy sekce, napište Petru Soukupovi (soukup@fsv.cuni.cz).

Petr Soukup, člen předsednictva sekce metod MČSS

Sekce sociologie náboženství

V červnu 2009 byl iniciován vznik nové sekce při MČSS a to „Sekce sociologie náboženství“. Tato zpráva byla uveřejněna na webových stránkách MČSS včetně oznámení o možnosti aktivně participovat na činnosti nově vzniklé sekce. 27. 11. 2009 se následně konal první seminář pořádaný Sekcí sociologie náboženství při MČSS, který se konal na Fakultě Filozofické Západočeské univerzity v Plzni. Spolupořadatelem byla katedra sociologie FF ZČU.

Téma semináře, kterého se účastnilo přes třicet lidí, bylo „Aktuální výzkumy v sociologii náboženství v České republice“ a zaznělo sedm příspěvků. Referujícími na semináři byli: Milan Fujda (FF MU), František Kalvas (FF ZČU), Dušan Lužný (FF ZČU, FF MU), Michaela Ondrašínová (FF MU), Daniel Topinka (FFUP), Jan Váně (FF ZČU), Roman Vido (FSS MU).

Anotace jednotlivých příspěvků:

Média a proměny religiozity: pojetí duchovního života a jeho sociální organizace

Milan Fujda, Ústav religionistiky FF MU – Brno

Autor v příspěvku demonstroval jakým způsobem studium akulturace jino-kulturních (konkrétně indických) prvků v moderním okultismu přivedlo k problematice vlivu medializace náboženských sdělení jak na kognitivní aspekty náboženského života (subjektivní pojetí „duchovnosti“), tak na sociální organizaci náboženských společenství a formy náboženské praxe. Na základě rekapitulace poznatků o vlivu tištěných médií na formování moderního okultismu a možnost akulturace jino-kulturních prvků v jeho rámci referující nastínil několik problémů, jež vyvstávají v sociologii náboženství v souvislosti s tím, jak média mění sociální prostor a s ním možnosti organizace náboženského života, a jak různé formy medializace náboženských sdělení proměňují charakter symbolické komunikace v náboženství, orientaci náboženských aktivit a otevírají nové možnosti utváření a vyjednávání sociálních identit.

Katolická církev v ČR a její nastolování veřejné agendy

František Kalvas – Jan Váně, Katedra sociologie FF ZČU – Plzeň

František Kalvas a Jan Váně představili připravovaný projekt výzkumu nastolování veřejné agendy Českou římsko-katolickou církví (dále jen ČŘKC). Jejich výzkum vychází z perspektivy teorie nastolování agendy, takže pojem agenda definují jako sadu problémů, které definuje jako prioritní systém nebo jeho část – v jejich pojetí tedy každý systém i jeho subsystém má svou vlastní agendu, tj. sadu prioritních problémů. Hodlají zkoumat mediální, politickou a veřejnou agendu a jejich vzájemné interakce. Politické agendy se dotýkají jen velmi okrajově, spíše je zajímá, kterým veřejným problémům hlavně věnují prostor média, především však detailně pracují s veřejnou agendou. Jednak je zajímá, které problémy jako prioritní definuje široká veřejnost, dále se úžeji zaměřují na církevní

veřejnost (tj. řadové věřící) a také na to, jaké problémy považují za důležité představitelé církevní hierarchie.

Aby prozkoumali síť vztahů a tok problémů uvnitř církve a mezi církví, širokou veřejností, média a politikou, chtějí zvolit kombinaci několika metod. (1) Polostrukturované rozhovory s představiteli církevní hierarchie jim umožní ukázat, zda a jak církev definuje prioritní veřejné problémy a jaký způsobem se na ně snaží upozornit veřejnost. (2) Obsahová analýza kázání řadových farářů a farních novin ukáže, zda zástupci nejnižšího patra církevní hierarchie reflektují veřejné problémy, které vrcholní představitelé církve definují jako prioritní. (3) Opakované průřezové šetření provedené mezi farníky pomocí dotazníků zasílaných zpět poštou ukáže, zda církevní veřejnost reaguje na kázání, představy čelných církevních představitelů, média či širokou veřejnost. (4) Aby mohli Kalvas a Váně srovnat výsledky výzkumu řadových farníků s veřejným míněním a mediální agendou, hodlají provést kvantitativní obsahovou analýzu mediálního obsahu a využít výsledky výzkumů veřejného mínění. Váně a Kalvas také v diskusi představili některé dílčí výsledky, kterých bylo již dosaženo ve fázi přípravy výzkumného projektu.

Česká nenáboženská

Dušan Lužný, Katedra sociologie FF ZČU – Plzeň, Ústav religionistiky FF MU – Brno

Príspevek krátce zdůvodnil „povinnost“ české sociologie náboženství zabývat se analýzou postavení náboženství v současné české společnosti s ohledem na její specifickou (především vysoký poměr tzv. nevěřících). Kořeny „české nenáboženskosti“ jsou: 1) antikatolické postoje české společnosti (vliv těchto postojů jde od Husitů, přes národní obrození, odpor vůči Habsburské monarchii ke komunistickému ateismu); 2) modernizace - (a) strukturální diferenciacizace, (b) individualizace; 3) komunistický režim a ateistická výchova; 4) velká očekávání po roce 1989 - (a) vůči tradičním církvím, (b) hledání univerzálního náboženství humanity. Nízká míra proklamované příslušnosti k zavedeným institucionalizovaným formám religiozity neznamená, že je česká společnost ateistická, ale spíše ukazuje na to, že významná část náboženského života se odehrává v oblasti neinstitucionalizované (necírkevní) a individualizované religiozity.

Integrace muslimů-imigrantů do české společnosti

Daniel Topinka, Katedra sociologie FF UP – Olomouc

Příspěvek byl zaměřena na integraci muslimů - imigrantů do české společnosti. Muslimové se jako imigranti zejména po roce 1989 stávají součástí české společnosti, zakládají organizace, etabloují se na veřejnosti, usilují o deprivatizaci náboženství a vstup do veřejného prostoru. Zkoumání procesu integrace je výzvou nejen pro českou společnost, ale také pro prověření relevance a platnosti sociálně-vědního konceptu integrace. Příklad muslimů k tomu přímo vybízí z několika důvodů: konstruované cizosti islámu, prezentace alternativního sociálně-politického projektu, významu kolektivní identity a různorodosti způsobů a mechanismů integrování sociálních aktérů. Pro konceptualizaci integrace je důležité nenechat splynout imigraci, etnicitu a náboženství.

Etablování neinstytucionalizovaných náboženských komunit ve veřejném prostoru

Jan Váně, Katedra sociologie FF ZČU – Plzeň

Cílem konferenčního příspěvku bylo seznámit s aplikovaným výzkumem, jehož předmětem zájmu jsou neinstytucionalizované náboženské komunity. Záměrem bylo přiblížit příčiny vzniku a proměny života těchto neinstytucionalizovaných komunit a jejich postupného začleňování do sociálních sítí, které je podmíněno požadavky a očekáváními ekonomického a sociálně politického charakteru. Byly představeny adaptační strategie, formy a způsoby sebe-zdůvodnění existence těchto společenství, jejichž vznik je jedním z pokusů „vzepřít se“ vzrůstající míře privatizace a detradicionalizace forem religiozity.

Kde domov můj? Místo sociologie náboženství v české sekularizované společnosti počátku 21. století

Roman Vido, Katedra sociologie FSS MU – Brno

Roman Vido poukázal na to, že sociologie náboženství patří k disciplínám, které bylo nutno v naší zemi po roce 1989 prakticky založit „na zelené louce“. V uplynulých dvou desetiletích pozvolna pronikla do širšího povědomí sociálněvědné obce, přesto nelze hovořit o jejím plném etablování. Česká sociologie náboženství dosud nemá vlastní periodikum ani specializované pracoviště. Na druhou stranu disponuje rodící se novou generací mladých badatelů a badatelek, která může přinést kýžený posun. Základními nedostatky současné české sociologie náboženství jsou tématická i organizační rozmělněnost, malé množství kvalitních analytických příspěvků vycházejících z vlastního výzkumu (empirického či teoretického), nízká úroveň teoretické a metodologické vybavenosti a

„neviditelnost“ v mezinárodním kontextu. Důležitou výzvu do budoucnosti představuje ambice zapojit se plnohodnotně do aktuálních mezinárodních diskusí a současně obohatit tuto diskusi o příspěvky reflektující specifikum české „laboratoře sekularizace“.

Po skončení semináře proběhla volba organizačního výboru. Členy výboru se stali Dušan Lužný (FF ZČU, FF MU), Daniel Topinka (FF UP), Jan Váně (FF ZČU) a Roman Vido (FSS MU).

Jan Váně

Sekce sociologie rodiny

Platformou pro první setkání znovuoobnovené sekce sociologie rodiny v roce 2009 byla přípravná schůzka, která měla podobu otevřené výměny názorů na budoucí fungování sekce, a odehrála se v rámci konference *Reprodukce nebo intimita? K novému vymezení předmětu české sociologie rodin* v září 2008 na FSS MU v Brně. Workshop sekce sociologie rodiny navazoval na konferenci MČSS v Olomouci, která se konala 14. - 15. ledna. Úvodní slovo pronesl prof. Ivo Možný. Následoval blok příspěvků, který moderoval Martin Kreidl. Příspěvky Tomáše Kobese a Evy Davidové se týkaly romských rodin, první jmenovaný představil svou práci v příspěvku „Rodinné vztahy na východoslovenském venkově“, Eva Davidová v příspěvku „K mezigeneračním vztahům v romské rodině“. Přivítali jsme i zahraničního hosta, profesor antropologie Philip L. Kilbride se navzdory obecnému názvu své prezentace „Family Structure and Child Welfare in the United States: Implications for the Czech Republic“ věnoval především jednomu typu rodiny, a to rodině zakládané partnery stejného pohlaví. Hynek Jeřábek představil výsledky svého výzkumu na téma „Rodinná péče o seniora.“ Závěr workshopu patřil odborníci mimo akademickou sféru. Rút Kolínská, propagátorka a zakladatelka mateřských center v České republice, shrnula jejich přínos pro rodinu v příspěvku nazvaném „Mateřská centra – služba rodině od početí k smrti.“

V rámci tohoto setkání se také konaly volby do výboru sekce. Do předsednictva byly zvoleni: Michaela Bartošová (FSS MU Brno), Martin Kreidl (ZU Plzeň), Lenka Slepíčková (FSS MU Brno), Dana Sýkorová (OU Ostrava a UP Olomouc) a Hana Šlechtová (UP Olomouc). Předsednické funkce se ujala Lenka Slepíčková. Celá konference v Olomouci poukázala na několik nosných témat, kterým by bylo užitečné se samostatně věnovat na příštím setkání (například vztah mezi demografií a sociologií, společenská odpovědnost sociologů, výuka sociologie). Výbor je pověřen především přípravou nového setkání sekce, které se uskuteční nad

vybraným tématem v první třetině roku 2010, pravděpodobně na FSS MU v Brně.

Lenka Slepíčková

Ustavení Sekce historické sociologie

V květnu 2009 byla založena Sekce historické sociologie Masarykovy české sociologické společnosti. Stalo se tak po iniciativě skupiny zájemců o historickou sociologii, kteří 29. dubna 2009 zveřejnili *Memorandum k ustavení Sekce historické sociologie v rámci Masarykovy české sociologické společnosti*.

Pole historické sociologie bylo v tomto memorandu vymezeno zaměřením na dlouhodobé sociální procesy, jakož i na analýzu rozdílů a podobností sociálních jevů v různých dějinných obdobích. Předmětem zájmu historické sociologie se tak může stát problematika sociální změny, integračních a dezintegračních procesů, vztahů kontinuity a diskontinuity, vývoje konfliktů, modernizace, globalizace, náboženské a kulturní plurality, sociálního vývoje apod. Problematika předmětu historické sociologie byla pak diskutována v rozhovoru s Jóhannem Arnasonem v č. 1 časopisu *Historická sociologie*, které vyšlo v listopadu 2009.

Sekce historické sociologie uskutečnila kolokvium nazvané *Historické proměny sociálních konfliktů*, které se uskutečnilo 4. prosince 2009 v Praze. Na kolokviu byly předneseny následující příspěvky:

Lewis Coser a počátky teorie konfliktu (J. Šubrt)

Mizí třídní konflikty (H. Kubátová)

Nové sociální konflikty na pozadí zostřených byrokratických procesů (I. Sedláková)

Proměny konfliktů: organizace, institucionalizace a násilí (F. Znebejánek)

Válka a moderní světový systém (S. Holubec)

Modernizace na blízkovýchodní způsob a vzestup politického islámu (K. Černý)

Politické konflikty v současné Africe (A. Kumsa)

Zvážanie namiesto štruktúry protikladov: zvládanie konfliktov v postmodernej sociológii (D. Alievová)

Konflikt a propaganda (M. Kotík)

Kulturální studia a nový konflikt vysoké a populární kultury (M. Paulíček)

Diskuse na kolokviu byla neobyčejně bohatá a týkala se především třech oblastí: třídního konfliktu, konfliktů v Africe a konfliktů v kultuře.

Podle plánu redakční rady časopisu *Historická sociologie* vyjde v r. 2010 Supplement tohoto časopisu, který bude obsahovat shora uvedené příspěvky. Sekce historické sociologie je totiž volně spojena s časopisem

Historická sociologie, který je časopisem pro historické sociální vědy. Tento časopis bude podle plánu vycházet dvakrát ročně a jeho první číslo vyšlo již v listopadu 2009. Vydavatelem časopisu je Nezávislé centrum pro studium politiky, ACR – Vysoká škola politických a společenských věd, s. r. o. Kolín a Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

4. prosince 2009 se také uskutečnila schůzka členů Sekce historické sociologie MČSS. Na této schůzce byl za mluvčího sekce zvolen K. Černý, který v této funkci vystřídal F. Znebejánka.

František Znebejánek

ZPRÁVY

Zpráva o činnosti Gellnerovského semináře v roce 2009

V roce 2009 se stal Gellnerovský seminář společnou aktivitou MČSS a nově založené CASA (Česká asociace pro sociální antropologii). Svolavateli byli Jiří Musil za MČSS a Petr Skalník se Zdeňkem Uherkem za CASA. Seminář se sešel devětkrát a nadále zůstal důležitou platformou pro výměnu názorů zejména sociologů a sociálních antropologů, ale také historiků, etnologů, filozofů, přičemž je zvláštní pozornost věnována prezentacím doktorandů a dalších mladých kolegů. V referovaném roce jsme měli jistou převahu referátů, zajišťovaných ze strany CASA. Věříme, že v roce 2010 bude více prezentací nabídnuto členy MČSS. Rok 2009 byl také významný výrazným podílem zahraničních referujících.

V lednu se konal 96. seminář na téma *Německá etnografie Čech a společenské konsekvence jejího praktikování*. Referentem byl doc. Petr Lozoviuk, Ph.D., který ač odchovanec pražského Ústavu etnologie na FFUK působí již několik let na Institut für Sächsische Geschichte und Volkskunde Dresden. V únoru 2009 přijel do České republiky významný nizozemský sociální antropolog, který se specializuje na symbolickou antropologii, Prof. Dr. Jos. D.M. Platenkamp, který od 90. let minulého století je ředitelem institutu sociální antropologie na severoněmecké Westfälische Wilhelms-Universität Münster. Jeho tématem byl jeden z výstupů jeho dlouhodobého výzkumu v Laosu: *The canoe-racing ritual of Luang Prabang*. Již po několikáté vystoupila na GS Mgr. Vendula Řezáčová, doktorandka v oboru sociální antropologie na katedře sociologie fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. V březnu 2009 hovořila anglicky na jedno téma ze své budoucí dizertace *Negotiating manhood in post-apartheid South Africa: Precarious transformations of Tshivenda-speaking labour migrants into religious leaders*. Devadesátý devátý

Gellnerovský seminář na téma *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury* zajistila dr. Jana Nosková, vědecká pracovnice – postdoktorand EÚ AV ČR. Posledním seminářem prvního půlroku 2009 byl jubilejní 100. GS na téma *Navigating Human Terrain: On Anthropology and Counter-Insurgency in Afghanistan*. Referentem byl hostující profesor na FHS UK prof. David B. Edwards, W. Van Alan Clark Professor of the Social Sciences, Williams College, USA.

Po prázdninách v září 2009 byl dalším zahraničním referentem skvěle česky hovořící islandský sociolog Johann P. Arnason, emeritní profesor sociologie na La Trobe University v Melbourne; Austrálie, který od roku 2009 působí jako hostující profesor na fakultě humanitních studií UK v Praze. Ten hovořil na vděčné téma *Poznámky ke Gellnerově filozofii dějin*. Prof. Arnason také zorganizoval spolu s FHS UK v listopadu speciální Gellnerovskou dílnu na téma „Ernest Gellner: Struktura dějin a teorie modernity,“ na níž vystoupila řada dřívějších přispěvatelů do Gellnerovských seminářů (Jiří Musil, Miroslav Hroch, Luboš Kropáček, Petr Skalník, Marek Skovajsa). V říjnu 2009 se konal 102. GS na zajímavé téma *Recruiting Agencies: The Role of Recruitment Firms in Czech Healthcare Worker Migration*. Šlo o nábor českých ošetřovatelek na práci v Saúdské Arábii. Přednášející byla doktorandka s českými předky Heidi Bludau z Indiana University, Bloomington, Indiana, USA. V listopadu zavítal do České republiky další badatel s českými kořeny a to v USA narozený ekonomický historik Bill Freund, emeritní profesor na jihoafrické University of KwaZulu-Natal. Ten posluchače seznámil na 103. GS se svým nedávným výzkumem v Kongu, *The African Middle Class of Kinshasa; A Gridlocked City in a 'Fragile' State 1960-2010*. Nakonec se 10.12.2009 konal 104. GS s referátem na téma *Cizinecké komunity v městském prostředí: velká města v České republice*, který přednesl dr. Zdeněk Uherek, ředitel Etnologického ústavu Akademie věd České republiky.

Pro rok 2010 počítáme s více referáty, zajištěnými ze strany MČSS a máme k tomu příslib pomoci dr. Aleny Miltové, která se tak stane čtvrtou svolavatelkou Gellnerovských seminářů. Věříme, že semináře budou nadále vyhledávanou příležitostí k prezentování probíhajících a završených výzkumů a vyzýváme tímto členy obou společností/asociací k zasílání návrhů témat referátů na elektronické adresy svolavatelů Gellnerovských seminářů: ceu.musil@volny.cz, petr.skalnik@upce.cz, uherek@eu.cas.cz a miltova@chello.cz.

Petr Skalník, člen MČSS a CASA

Kulatý stůl pamětníků na Česko-slovenské sociologické konferenci

Ve dnech 17. a 18. září 2009 se v Praze na Institutu sociologických studií pražské Fakulty sociálních věd UK v Jinonicích uskutečnila Česko-slovenská sociologická konference ke 45. výročí založení Československé sociologické společnosti. Konference byla věnována zejména empirické sociologii a sociologicko-výzkumné tematice. Mezi hlavní tématické bloky patřily sociologie sídel (garant prof. Věra Majerová), mládež a výchova (prof. Ladislav Macháček), zdravotnictví a medicína (prof. Jozef Matulník), imigrace, sociální soudržnost a solidarita (doc. Radim Marada), bezpečnost a armáda (dr. Karol Čukan) a sociologie veřejného mínění, komunikace a médií (dr. Jiří Vinopal).

Ve čtvrtek 17. 9. 2009 se jako součást konference uskutečnil kulatý stůl pamětníků, diskuze o osudech české a slovenské sociologie v období komunistického režimu. Diskuzi zahájil úvodním slovem doc. Jiří Šubrt, který vyzval ke vzpomnutí na významné osobnosti sociologie, připomenutí česko-slovenské sociologické spolupráce a reflexi úspěchů a nezdarů oboru v období komunistického režimu. Prof. Ladislav Macháček začal diskuzi několika poznámkami k dějinám Československé sociologické společnosti. Zdůraznil důležitost zachování historie oboru nejen jako celku, ale také včetně biografii (životních příběhů) významných osobností československé sociologie. Na tyto úvahy navázala PhDr. Eliška Jungová přehledem historického vývoje Československé společnosti a jejích struktur již od založení 10. 4. 1964. Zdůraznila zejména její dynamický rozvoj a přínos pro rozkvět nejen odborné, ale také laické sociologie. V této souvislosti je důležité zdůraznit, že v průběhu 60. let měla Československá sociologická společnost stabilní členskou základnu čítající přibližně tisíc členů a představovala tak klíčový pilíř nově institucionalizovaného oboru.

Prof. Miloslav Petrušek v diskuzi připomněl pro sociologii ničující období normalizace a vyzval ke kritické reflexi normalizační sociologie a jejích důsledků pro minulý i současný stav oboru. Na druhou stranu neopomenul zdůraznit přínos dnes již skoro zapomenutých osobností české a slovenské sociologie 60. let. Za zakladatele nově institucionalizované sociologie označil Vojtěcha Tlustého a Jaroslava Klofáče, autory publikace *Soudobá sociologie*, vydané v roce 1965. Osobnosti rozporuplné, ovšem pro vývoj československé sociologie klíčové. Rozporuplnost sociologie v období normalizace dokumentoval M. Petrušek na velmi odlišných osobních biografii Pavla Machonina, Zdeňka Strmisky a Jana Sedláčka. Životní příběhy těchto osobností podle M. Petruska dokumentují rozdílné osudy a reakce na příchod normalizace. J. Sedláček patřil k tzv. „šedé zóně“, Z. Strmiska zvolil odchod do emigrace a P. Machonin byl po úspěšném, avšak pro režim nepřijatelném výzkumu stratifikace

Československé společnosti nucen obor opustit. V podobném duchu vyzněl také příspěvek prof. Lubomíra Brokla, který vzpomněl slavné výzkumné týmy 60. let, zejména P. Machonina a Zdeňka Mlynáře. Prof. L. Brokl vyzdvihl především nedocenený význam Mlynářova týmu, který podle referujícího představoval originální a promyšlený pohled na reformu československého politického systému.

K otázce sociologie v období normalizace připojili několik poznámek prof. Lubomír Falt'an a doc. Igor Pleskot. L. Falt'an upozornil na známý fakt, že po prověrkách v roce 1970 odešlo mnoho sociologů z akademického prostředí do nejrůznějších resortních vědeckých ústavů a pracovišť, které byly v drtivé většině technického zaměření. Ideologická kontrola totiž nebyla v technických vědách tak silná a začaly se zde uplatňovat skupiny sociologů, kteří byly z akademické sféry po normalizačních čistkách vyloučeny.

Konečně prof. Hynek Jeřábek přednesl zajímavý příspěvek o rozvoji výzkumné metodologie let 60. a o boji, který museli i metodologové svádět s komunistickým režimem, aby svoji disciplínu obhájili. V této souvislosti zmínil H. Jeřábek významného českého statistika a metodologa Jana Řeháka a jeho článek *K pojmu znak v sociologii* (Řehák, J. 1972. *K pojmu znak v sociologii*. Sociologický časopis 6: 615-625). Článek vyšel v Sociologickém časopise v roce 1972 a byl reakcí na útok komunistických představitelů zpochybňující metodologickou koncepci měření v sociologii. Podle H. Jeřábka se stal Řehákov článek úspěšnou obhajobou měření v sociologii. H. Jeřábek také vzpomněl i pravidelné metodologické semináře, které probíhaly na počátku 70. let a které organizoval právě J. Řehák. Na těchto seminářích vystupovali nejen čeští metodologové, ale také jejich kolegové ze Slovenska.

O otázce vývoje sociologie na Slovensku se ve svém vystoupení krátce zmínil i prof. Peter Ondrejko. Zdůraznil, že Slovensko se po roce událostech roku 1970 a normalizačních čistkách stalo útočištěm českých sociologů, kterým bylo znemožněno působit v oboru v Čechách a vykonávat zde svoji profesi. Na Slovensku byl ideologický tlak méně intenzivní a kontrola ze strany režimu méně důsledná. Otázce československé sociologické spolupráce se věnoval i prof. M. Petrusek. Na jednu stranu upozornil na relativně vysokou autonomii slovenské sociologie již od 60. let, ale současně také upozornil na často nedoceňovanou vzájemnou česko-slovenskou spolupráci a reciproční kontakty.

O neoficiální mezinárodní spolupráci se zmínil prof. Lubomír Falt'an. Za neformální sociologické struktury označil především kontakty s polskou sociologií. Kontakty s polskou sociologií měly povahu konferencí, seminářů nebo i neoficiálních setkání. Polští kolegové umožňovali představitelům

československé sociologie i kontakty s dalšími zeměmi a vtahovali je tak do širších mezinárodních struktur.

Diskuzi a vzpomínání pamětníků se pokusil zobecnit doc. Jiří Buriánek, který přednesl příspěvek na téma vztahu vědy a (politické) moci. J. Buriánek popisuje normalizační období jako éru, kdy se někteří sociologové spojili s oficiální politickou mocí proti svému oboru. Podle J. Buriánka je toto téma aktuální i dnes, a proto se pokusil formulovat principy, které by měly garantovat suverenitu oboru. Tyto principy nachází J. Buriánek v tom, že zasahování do sociologie jako vědeckého oboru ze strany oficiálních institucí i příslušníků oboru by mělo být založeno na určité legitimitě a fungování sociologie by mělo být demokratické s důrazem na participativnost, hledání konsensu a elementární etické normy.

Kulatý stůl pamětníků byl významnou součástí česko-slovenské sociologické konference ke 45. výročí založení Československé sociologické společnosti. Kritická reflexe historie oboru totiž představuje, samozřejmě kromě neustálého a kontinuálního vytváření nových znalostí, klíčovou a nezbytnou součástí fungování jakéhokoliv vědeckého oboru v demokratické společnosti. Věřme, že se i v budoucnosti dočkáme podobně inspirativních setkání českých a slovenských sociologů-pamětníků.

Tomáš Dvořák (autor studuje doktorské studium na ISS FSV UK)

SEMINÁŘ KULTURNÍ ROZMĚRY GLOBALIZACE

Sekce sociologie integrálního zkoumání člověka a sekce sociologie kultury a volného času připravily celodenní seminář na téma: „**Kulturní rozměry globalizace.**“ Seminář se uskutečnil 1. 10. 2009 na FF UK v Praze.

Globální subkultury

PhDr. Martin Kuška, Ph.D., Pražská vysoká škola psychosociálních studií

S jistou nadsázkou lze konstatovat, že posledních pár desetiletí představuje pro společenské vědy svým způsobem komplikovanou dobu: po všeobecně identifikovaném posunu od uchopitelné moderny k uvědomování si postmoderní situace, se naše realita velmi rychle zglobalizovala a téměř vše se stalo baumanovsky tekuté, castellovsky zesíťované, kotkinovsky (původně wellsovsky) efemérní, sennetovsky netělesné... Společenskovední přístupy však obtížně opouštějí ulity (nejen) beckovského metodologického nacionalismu a interdisciplinarita bývá spíše jen vzývána, než skutečně praktikována.

Mnohé, nejen společenskovední obory vznikly na pomezí již existujících paradigmat; vžilo se pro ně pojmenování hraniční disciplíny a můžeme hovořit o multidisciplinárnosti takovýchto přístupů. Interdisciplinarity bychom pak měli vnímat jako kvalitativně jiný přístup, který rozhodně neaspíruje na renesanční vševědounost, nýbrž usiluje o vytvoření kontextuální báze, ve které je možné uchopit a studovat danou problematiku v její přirozené, neredukované komplexitě. Cílem interdisciplinárních přístupů je především syntéza poznatků napříč vědami o člověku s ambicí přistupovat k dílčí problematice celostně.

Problematicnost studia procesů globalizace spočívá v neschopnosti tohoto komplexního procesu. Procesy globalizace se vymykají paradigmatům jednotlivých společenských věd, značně je přesahují, nicméně každý z dílčích vědeckých pohledů konstatuje celé spektrum dopadů procesů globalizace ve své oblasti zájmu. Austin Harrington, autor Moderních sociálních teorií z roku 2005, v češtině vydaných o rok později, se v souvislosti s globalizací táže: „nebylo by nám lépe bez koncepce, která je náchylná k problému rétorického přetížení a analytické nesoudržnosti?“ a pokračuje: (globalizace je) „problém, před nímž bychom neměli uhýbat, ale měli bychom se snažit ho objasnit“.

Konkrétním interdisciplinárním počinem v tomto smyslu je aktuálně realizovaný mezinárodní projekt základního výzkumu, zabývající se globální subkulturou emo kids, lokalizovanou v České republice a v Norsku. Grant pro tento projekt, financovaný Finančními mechanismy EHP a Norska a českým státním rozpočtem, získalo letos Oddělení pro vědu a výzkum Pražské vysoké školy psychosociálních studií, společně a partnerskou prestižní norskou vědeckou institucí NOVA – Norwegian Social Research. Řešitelský tým tvoří sociální antropolog, uplatňující semiotické přístupy při studiu kulturních procesů, kreativity, identity a sociálních vztahů mládeže, se specifickým zřetelem na multikulturní situaci, dále psycholog a psychoterapeut, orientovaný na psychologii osobnosti a rodinnou terapii, s důrazem na somatické, psychosomatické, behaviorální a vztahové problémy, kulturolog, zabývající se interdisciplinárními přístupy studia městských sídel, globalizačními procesy a konzumerismem a antropolog, zaměřený na socializaci a roli emocí během začleňování jedince do sociální struktury. Hlavní metodou kvalitativně zaměřeného výzkumu jsou řízené polostrukturované individuální rozhovory.

Pro emo kids jsou ústředním tématem, jak už pojmenování subkultury napovídá, právě emoce, mezi kterými převládá citlivost, respektive přecitlivělost nejčastěji směřující k pláči, stydlivost, introvertnost, obavy, pasivita, apatie často provázená depresi, sebepoškozováním i sebevraždami.

Emo kids často rozpoznáme podle temného stylu oblékání. Dominantní barvou je černá, není však pravidlem; výrazné černé líčení, úzké džíny, černě nabarvené patky, na nohou plátěné konverzky. Samotná značkovost oblečení a doplňků je podstatná. Bez patřičných artefaktů zkrátka nelze být správným emo kidem. Existuje celá řada specializovaných značek, jako např. Emily the Strange, Burn this Forever, Kill Brand, RoadKill, Nightmare Before Christmas, Hello Kitty, Bioworld a již zmíněná Converse, které nejen pro emo kids vytvářejí vhodné produkty. Ne náhodou se zmiňovaný česko-norský výzkum již ve svém názvu věnuje tématu specifické interiorizace a exteriorizace komerčních zájmů u dětské populace. Mezi nejoblíbenější symboly emo kids patří lebky, prostřelené smajlíky s vydloubnutým okem, krev, netopýři, hřbitovy, tma, smrt, nejrůznější zombie kreatury, fantazijní temné světy, mrtvoly, zubožená plyšová zvířátka...

Emo kids jsou v současnosti jednou z mnoha globálních subkultur, jejichž vznik umožnil zejména rozvoj komunikačních technologií, především internetu, který představuje infrastrukturu pro globální sdílení, vytváření a existenci virtuálních komunit, z nichž mnohé mají i svou fyzickou podobu. Příznivci jednotlivých emo kapel na portálu MySpace čítají desítky milionů členů. Jen v České republice existují desítky tematických internetových emo stránek s aktivními diskusemi. Silně jsou zastoupeny také profesionálně zpracované emo weby zaměřené komerčně, často se oba typy prolínají. Pochopitelně, s takovou rozsáhlou cílovou skupinou intenzivně pracují i klasická média, jako jsou hudební televize, například MTV a dětské lifestyle časopisy typu Bravo.

Samostatnou kapitolu představuje hudba. Jen namátkou jmenujme Jimmy Eat World, My Chemical Romance, Fall out Boy, české Clou, Niceland nebo norskou kapelu J. R. Ewing. Hudba vhodně koresponduje s již zmíněnými tématy a symboly. Stylem má blízko k punku a gotice. Lze konstatovat, že kolem roku 1985 se na washingtonské hudební scéně etabloval tzv. emocore, ze kterého současná hudební produkce svým způsobem vychází. Je příznačné, že z tehdejšího životního stylu emocore zbylo u emo kids pramálo původního.

Vnímání globálních změn klimatu: sociální a kulturní podmíněnost

Miloslav Lapka, FFUK, Praha, Eva Cudlínová, EF Jihočeské university v Českých Budějovicích

Historie vnímání globálních klimatických změn jako světového problému

První zmínka o globálním oteplování v souvislosti s produkcí CO₂ je více jak sto let stará a je spojena se jménem Svante Arrhenius (Arrhenius 1896). Dospěl k závěru, že zvýšení obsahu CO₂ v atmosféře pravděpodobně způsobí zvýšení teploty planety o 4°C. Tento jeho odhad byl v roce 2007 potvrzen mezivládním panelem pro klimatické změny (IPCC). Rozdíl je v odhadované době, kdy k tomuto zvýšení teploty pravděpodobně dojde. Zatímco Arrhenius uvažoval v řádech třech tisíciletí, experti z IPCC předvídají příchod této změny již v rámci jednoho století. Trvalo to téměř sto let, od první Arrheniovy zmínky o fenoménu globálního oteplování, kdy dochází k první výraznější reakci společnosti.

V současnosti je problém globálních změn klimatu (GZK) předmětem mnoha vědeckých diskusí, mezinárodních jednání, úmluv a protokolů. Tento veřejný zájem ale neznamená jednotný přístup a interpretaci GZK. Existuje celá škála názorů a odborných argumentů, která se pohybuje mezi dvěma krajními postoji.

Názor, že ke GZK významně přispívá lidská společnost a je možné a nutné tuto situaci nějak řešit (Gore 2006).

Stoupenci opozičního názoru naopak tvrdí, že GZK jsou přirozeným jevem, který se objevuje v geologické historii naší planety a není třeba se jím znepokojovat (Lomborg, 2001).

Ovšem GZK nejsou zdaleka jen složitým globálním jevem, testujícím pravdivost klimatických modelů a ukazujícím opravdu globální souvislosti a projevy biosféry Země. Důsledky GZK jsou také důsledky sociální, ekonomické a kulturní. Je možné použít i výraz „*důsledky civilizační*“, a to bez ohledu na to jakým dílem ke změnám klimatu přispívá či nepřispívá lidstvo. Kromě přírodních vlivů a politické dimenze obsažené v politických smlouvách, se nejčastěji diskutuje ekonomická dimenze: (Emission Trading, ET); společně zaváděná opatření (Joint Implementation, JI); mechanismus čistého rozvoje (Clean Development Mechanism, CDM), především v souvislosti s opatřeními ke zmírnění negativního dopadu emisí a s náklady, které jsou s tím spojeny. Nejméně diskutovaná je dimenze etická: Program spolupráce na etické dimenzi klimatických změn (The Collaborative Program on the Ethical Dimensions of Climate Change Program, (<http://rockethics.psu.edu/climate/index.htm>)).

Metodologie a otázky výzkumu

Zaměření sociologického průzkumu, který začal v rámci projektu Czech Carbo 2003-2007 a dále byl autory rozvíjen, bylo výrazně „sinkové“. To znamená že jsme věnovali pozornost straně možné absorpce CO₂ ve společnosti, „sociální kapacitě“ pro ukládání atmosférického uhlíku. Spíše tedy šlo o výzkum přizpůsobování se společnosti ke GZK a zmírňování jejich dopadu, než o výzkum aktivního snižování produkce CO₂

v průmyslu, dopravě a energetice. Naším cílem bylo získat první přehled o motivačním a etickém pozadí GZK, první zmapování „sinkového“ naladění společnosti. Ačkoliv zvyšování sinku CO₂ neřeší problém příčiny vzniku GZK, hraje důležitou roli ve zmírňování negativního efektu těchto změn a jejich dopadů na společnost a ochotě vůbec se problémem GZK zabývat a řešit jej.

GZK jsou samozřejmě přírodně-fyzikálním jevem. Je potřebné zdůraznit, že GZK jsou rovněž sociální konstrukcí, která neustále vzniká v procesu vědy, politiky, institucí a každodenního života společnosti. Do vnímání GZK, do toho jaký jim přikládáme význam, se promítají hodnoty a obavy společnosti a GZK jako problém je nestále sociálně konstruován.

Klimatologové a ekologové se mohou dohadovat, co znamená zvýšení průměrné roční teploty Země o 2⁰C a že každá setina hraje roli a který klimatický model bude pravděpodobnější. Tento svět vědy zůstává pro většinu obyvatel uzavřený a nepochopitelný.

Co je však pro obyvatele důležité, jsou *obavy společnosti z těchto změn*, které jsme formulovali jako osobní obavy z dopadů GKZ. Baterie otázek na osobní vnímání rizika GKZ jsme zkonstruovali na základě Čtvrté souhrnné zprávy IPCC z roku 2007. (IPCC, 1997) Rozdělili jsme je na environmentální rizika, dále dělená na lokální a globální, zdravotní rizika a ekonomická rizika, přidali váhu v rozsahu: 0 – vůbec se neprojeví 1-5, od nejmenšího po největší riziko. Budou některá rizika vnímána shodně? I v mezinárodním srovnání? Řetězec našich otázek tvořil logický postup Zájem - Obavy – Informace – Motivace k činnosti.

Vnímání GZK v české společnosti

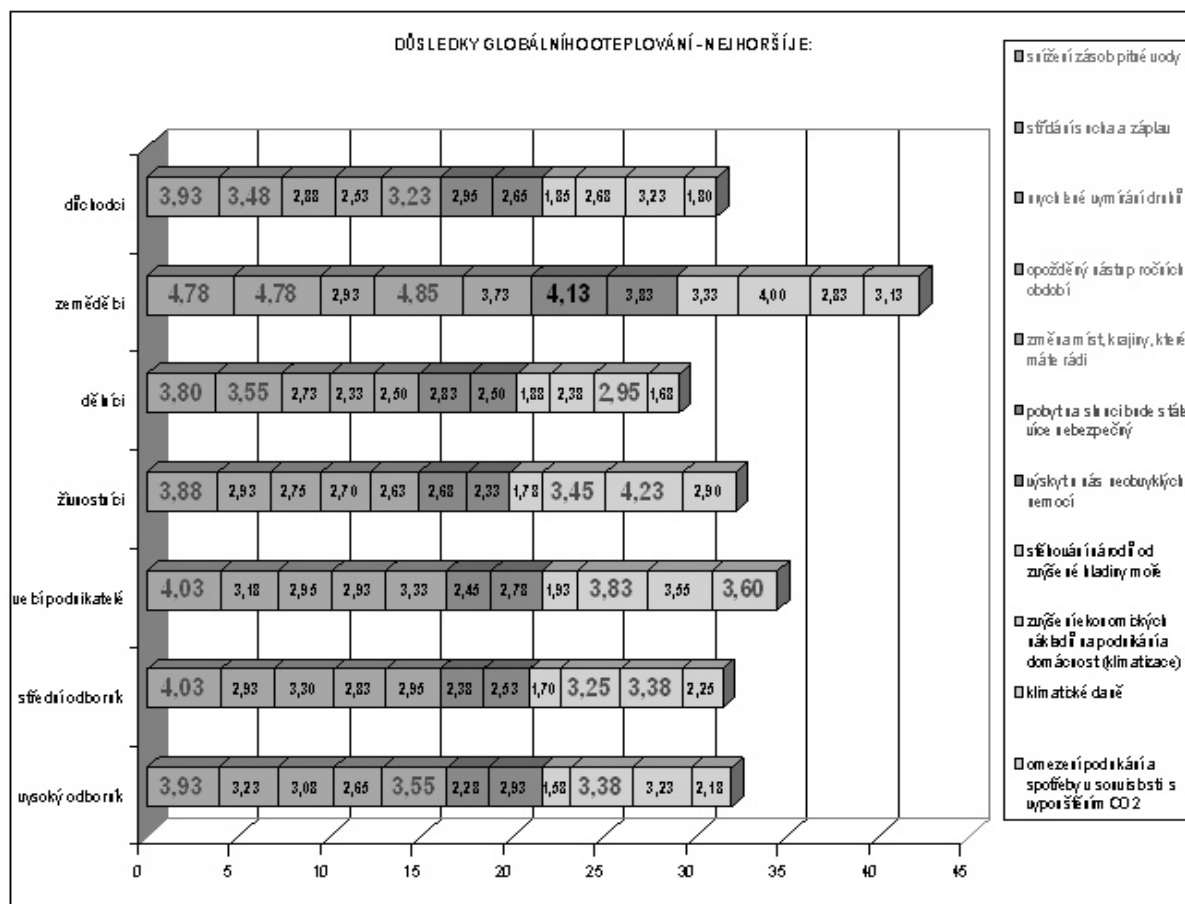
Centrum pro výzkum veřejného mínění v Sociologickém ústavu AVČR uskutečnilo šetření v rámci výzkumu „*Naše společnost 2002*“ na reprezentativním souboru 1083 dotázaných a kontinuálně v něm pokračovalo: Výrazným výsledkem je to, že naprostá většina obyvatel si již dokáže učinit představu o jejich závažnosti.

Část obavy

Vlastní šetření problematiky vnímání GZK v ČR proběhlo na pilotním vzorku, který však podléhal verifikaci podle sociální stratifikace ČR a byl náhodně vybírán ve všech krajích v počtu 50 respondentů za jednu skupinu při respektování poměru pohlaví dle censu. Rozdělení do sociálních skupin (skupin bylo celkem 7, viz obr.1) jsme provedli modifikací šetření z roku 1999, kdy provedeno rozsáhlé reprezentativní šetření společenské struktury a mobility na téměř pěti tisících osobách (Machonin 2000).

Mezinárodní šetření na otázky obavy bylo prováděno ve čtyřech zemích: ČR, Itálie, Nový Zéland a USA na srovnatelných skupinách universitních studentů v celkovém počtu 824 osob. Hlavní osobní obavy

studentů z důsledků GZK se dají interpretovat jako obavy o vodu, nejen zdroje pitné vody, ale i jako hrožení vodou (sucho, záplavy). Voda je na prvním místě ve všech státech, následuje zvýšení přímých nákladů a nakonec zdravotní obavy. Země EU se projevují více globálně ve smyslu environmentálních obav o mizení druhů v důsledku GZK.

Obr. 1: Osobní obavy z vyjmenovaných důsledků GZK.

Konstrukce otázek sledovala tři skupiny rizik: Environmentální rizika (od leva prvních 5 polí v grafu) rozdělená na lokální a globální, zdravotní rizika (následující 2 pole v grafu) a ekonomická rizika (poslední 4 pole v grafu). Čísla udávající hodnotu skóre (v možném rozsahu 0-5, zmíněném výše) Červeně (zde větší velikostí čísel) jsou označena první tři rizika podle skóre pro každou skupinu. zdroj: Vlastní šetření, n = 350

První závěry

Na základě provedeného šetření je možné pilotě načrtnout obraz ukazující obecné společné povědomí o GZK v ČR:

Společné obavy z důsledků GZK především souvisí s problematikou dostupnosti vody, vývoje ekonomiky a poměrně překvapivé jsou také obavy ze změny krajiny ve smyslu estetickém:

voda - snížení zásob pitné vody

sucho a záplavy

změna míst, která máte rádi

ekonomika - klimatické daně

Společné podceňované obavy z důsledků GZK:

světová migrace v důsledku GZK

Papua-Nová Guinea a globalizace

PhDr. Martin Soukup, Ph.D., Katedra teorie kultury (kulturologie), FF UK

Území samostatného státu Papua-Nová Guinea zahrnuje východní část ostrova Nová Guinea a ostrovy a souostroví na východ od něj. Ostrov Nová Guinea je součástí kulturní okruhu Melanésie, kde se na konci 19. století začala rodit terénní antropologie, a to díky badatelům jako Mikloucho-Maklaj, který strávil několik let mezi Papuánci nebo úsilím Haddona a jeho spolupracovníků, kteří podniknuli první antropologickou expedici do Torresovy úžiny. Intenzivní badatelské objevování ostrova začalo až v 19. století, což je relativně pozdě, když uvážíme, že ostrov pojmenoval již v roce 1545 španělský mořeplavec Íñigo Ortiz de Retes (Hays 1992). Druhý největší ostrov na světě má však náročné klima a těžko přístupný terén, a tak objevování a studování přírody i kultur ostrova probíhalo jen pozvolna. Centrální horské pásmo otevřeli prospektoři a zlatokopové až ve třicátých letech 20. století (Connolly & Anderson 1987).

Od konce 19. století bylo území dnešního státu Papua-Nová Guinea rozdělené mezi koloniální mocnosti. Severovýchodní část ostrova byla v letech 1884–1921 Německou Novou Guineou, přičemž v letech 1914–1921 byla pod australskou vojenskou kontrolou. Liga národů pak přiznala Papuu-Novou Guineu Austrálii jako mandátní území. Organizace spojených národů poté transformovala Papuu-Novou Guineu na svěřené území spravované Austrálií (1921–1975). Jihovýchodní část ostrova byla nejdříve Britskou Novou Guineou (1884–1906), následně do roku 1975 australským územím Papua. Papua-Nová Guinea získala nezávislost na Austrálii v roce 1975, kdy proběhly první demokratické volby (Moore 2002). Všechny tyto politicko-historické události podstatně ovlivnily vývoji i současný stav Papui-Nové Guinei, která je pod nekončícím vlivem euroamerického kulturního okruhu.

Ostrov Nová Guinea disponoval fascinující biodiverzitou stejně jako rozmanitostí kultur a jazyků. Jen lingvistické odhady udávají sedm set až jeden tisíc jazyků (existují i odhady tisíc dvě stě jazyků). Podobně jako

jinde na světě dochází k zániku původních jazyků. Nepodílí se na tom ani tak angličtina, jako je tomu jinde na světě, ale spíše pidgin angličtina, která má na Papui označení *tok pisin*. Označení pidgin angličtina zakrývá fakt, že *tok pisin* se vyvíjel nejen z angličtiny, ale také z němčiny, jazyka tolai, její gramatika je založena na melanéských jazycích a má v zásadě německou výslovnost. Dá se říci, že *tok pisin* odráží koloniální situaci Papui na konci 19. století. Tok pisin se začal rodit na německých plantážích na východě ostrova Nová Británie, na kterých pracovali lidé z různých koutů Melanésie, kteří si vzájemně nerozuměli. To byl základní motiv pro vznik pidginu. Za desetiletí vývoje se z pidginu stal svěbytný jazyk s vlastní slovní zásobou a gramatikou (Foley 1986). Dnes můžeme *tok pisin* považovat spíše za kreolský jazyk spíše než za pidgin, protože se pro mnohé lidi stává mateřským jazykem. *Tok pisin* s výjimkou velmi starých lidí ovládají všichni Papuánci, a to je také jedna z příčin postupného vymírání původních jazyků Papui. *Tok pisin* je ovšem také pod neustálým vlivem angličtiny. Zatímco se *tok pisin* zprvu angličtině vzdaloval, tak dnes opět z angličtiny přijímá nová slova a výrazy. *Tok pisin* má relativně malou slovní zásobu, a tak mnohé fenomény a události označí neurčitými slovy *dispela samting* (tohle něco). Angličtina je naopak jazykem s nejširší slovní zásobou vůbec, a tak není překvapivé, že se angličtina stává hlavním zdrojem nové slovní zásoby *tok pisinu*. Angličtina *tok pisin* ovlivňuje prostřednictvím televizního vysílání, tisku a hlavně díky lidem žijícím ve městech. Svět Západu zachycený v angličtině tak bez ustání působí na svět papuánský.

Cestopisy, dokumentární filmy, cestovní agentury i knižní průvodci konstruují obraz „těch druhých“, v tomto případě Papuánců. Typičtí Papuánci by pak měli vypadat následovně: polonazí muži a ženy, kteří nosí snad jen koteku respektive sukýnku z trávy a nosy mají protknuté velkými prasečími zuby. Při slavnostních příležitostech se však oblékají do bohatě zdobených a barevných kostýmů a pak tančí a zpívají v rytmu bubnů třeba až dorána. A nesmíme zapomenout, že dříve praktikovali kanibalismus (ale kdo ví, zda je minulý čas namístě?). Takový obraz Papuánců je falešný, a kdo odjíždí s takovým očekáváním na Papuu, tak se dočká zklamání. Papua a Papuánci se rychle mění. Již dávno nejsou polonahými divochy. Oblékají se do typického západního oblečení, ač je často „z druhé ruky“. Tam, kde je dosah sítě, s oblibou používají mobilní telefony. Rádi nosí žabky od Bati, pijí Coca-Colu, výrazně sladí kávu a čaj a jedí instantní nudle od Maggi s rýží, která se dříve nikdy na Papui nepěstovala. Papua se také potýká s problémem alkoholismu, drog, kriminality a čelí šíření HIV/AIDS. Dochází tak k importu západního světa na Papuu se vším všudy. Neznamená to ovšem, že západní zboží a značky vymazávají svět původních papuánských kultur. Spíše dochází k prorůstání západního světa

do toho papuánského, jak o tom svědčí například vliv křesťanství na původní náboženské představy. Obyvatelé vesnice Wanang v provincii Madang například tvrdí, že jim Bůh svěřil území v oblasti Wanangu po pádu babylonské věže, kdy také vzniknul jejich jazyk. Samotný Wanang pak vzniknul při stvoření světa, kdy Bůh stvořil vše živé i posvátná místa a jejich duchy. Podobně je těžba tropického dřeva „asijskými tygry“ naštěstí komplikována tradičním systémem držby pozemků. Vlastnictví pozemků není zaknihováno a informace o vlastnících jsou uchovávány pouze lidskou pamětí. Dosahování dohod a podepisování smluv o vytěžení dřeva v konkrétní lokalitě je tak velice komplikované, ačkoli nikoli nemožné, jak ukazují oficiální statistiky – téměř 10 % HDP tvoří těžba tropického dřeva. Podobně se mísí čarodějnictví a křesťanství či demokracie s post-tribální společností.

Nejde však jen o zboží a obchodní značky. Spolu s nimi se na Papuu šíří také západní ideje, jak o tom svědčí příklad z Wanangu. Jedna z nejdůležitějších idejí, kterou jsme vyvezli, je „kultura“. Na Papui se odehrává intenzivní proměna kultur, ale my jsme je naučili, co to kultura znamená. Jeden z mých informátorů definoval kulturu takto: „*Způsob myšlení, léčení, oblékání, mluvení, vaření, řešení problémů, způsob chování*“. Definice jako z učebnice antropologie, definice typu taylorovského „komplexního celku“. Představitelé vládních i nevládních organizací, turisté, cestovatelé, antropologové, ti všichni Papuánci učí a přesvědčují, že jejich kultury a jazyky jsou důležité a unikátní. Papuánci se této ideji rychle přizpůsobili a založili na ní své obchodní strategie. Jak přesvědčivě ukázala Jocelyn Linnekin (2004). Tradice prodává: turistické umění, kulturní show, trička či artefakty. Papuánci stejně jako další obyvatelé pacifických ostrovů reagují na obrazy konstruované v průvodcích a cestopisech a takové obrazy nabízejí lidem, kteří na Papuu přijíždějí. Nejsou o nic méně zdatnější obchodníci, než jiní lidé na světě. Umí nabízet a prodávat své kultury. Eric Kline Silverman (2004) v této souvislosti vzpomíná jednoho turistu, který se v oblasti Sepiku na Nové Guineji zúčastnil turistické atrakce „Kanibalská vyjížďka“. Během vyjížďky natočil film, jehož kopii pak jako výraz poděkování věnoval vesničanům. Při svém návratu o pár týdnů později zjistil, že se jeho kazeta prodává jako suvenýr turistům.

Papua se někdy označuje za místo, na které zapomněl čas. Možná kdysi, ale už si vzpomněl. Je proto chybou ukazovat Papuánci jako etnografické zkameněliny, jako lidi, na které zapomněl čas. A to se často stále děje, stačí prolistovat některé výpravné knihy o Papui, které jsou dostupné na českém i zahraničním trhu. Příklad za všechny: jeden z mých informátorů mi vyprávěl, jak do jejich vesnice kdysi přijel také jeden

antropolog a ukázal mi knihu, kterou ten antropolog o nich po návratu domů napsal. Rozprávěl nad fotografiemi v knize a vysvětloval mi, jak se *pro* antropologa převlékali do tradičního, aby mohl studovat, jak *kdysi* žili. Když nemáte to štěstí, že se stanete svědky nějaké slavnosti nebo mimořádné události, která se zrovna odehrává, tak nepotkáte žádné „živoucí zkameněliny“. A když jste náhodou účastníkem *jejich* slavnosti, tak můžete na každém kroku sledovat směr nového a tradičního – tradiční buben vyrobený z kusu plastické roury či součásti oděvu vyrobené s použitím papírových krabic od instantních nudlí. Nejde přece o *podobu* artefaktů, ale o jejich *smysl* a *význam*. Na můj dotaz, co znamenají papuánské tradice v současnosti, mi jeden Papuáanec odpověděl: „Nemůžeme přece svět, který k nám přichází, vítat v sukních z trávy, ale pak, když přijde správný okamžik, se opět oblékneme tradičně“.

Papuánci jsou v podobné situaci jako hlavní hrdina Ecova románu *Ostrov včerejšího dne*. Roberto ztroskotal na opuštěné lodi Daphne, která kotvila nedaleko břehů ostrova. Naneštěstí Roberto neuměl ani plavat ani ovládat loď. Naštěstí se nacházel u mezinárodní datové hranice, která dělí včerejšek a dnešek. Roberto se pokusí uniknout ze svízelné situace na prámu, kterým se pokouší plout na hranici mezi včerejškem a dneškem. Podobně Papuánci plují na hranici mezi tradicí a současností.

Literatura

Connoly, B. – Anderson, R. 1987. *First Contact*. New York: Viking Press.

Foley, W.A. 1986. *The Papuan Languages of New Guinea*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hays, T.E. (ed.). 1992. *Ethnographic Presents: Pioneering Anthropologists in the Papua New Guinea Highlands*. Berkeley – Los Angeles: California University Press.

Linnekin, J. 2004. Tradition Sells: Identity Merchandise in the Pacific Islands. In Lockwood, V.S. *Globalization and Culture Change in the Pacific Islands*. New Jersey: Prentice Hall, 324–338.

Moore, C. 2002. *New Guinea: Crossing Boundaries and History*. Honolulu: University of Hawai‘i Press.

Silverman, E.K. 2004. Cannibalizing, Commodifying or Creating Culture? Power and Art in Sepik River Tourism. In Lockwood, V.S. *Globalization and Culture Change in the Pacific Islands*. New Jersey: Prentice Hall, 339–357.

Komunikační sítě jako nástroj globalizace a unifikace kultury

Václav Soukup, Katedra teorie kultury (kulturologie) FF UK

Homo symbolicus

Zamyslíme-li se nad světem, který nás obklopuje, zjistíme, že žijeme v realitě dvojího řádu. První řád reality představuje svět objektivních věcí a jevů. Druhý řád reality je světem znaků - kulturních významů a symbolů, které členům určité společnosti slouží k výkladu a organizaci světa. V průběhu vývoje lidské společnosti lidé různým způsobem vytvářeli svět sdílených symbolů a významů. Podle mého názoru lze souhlasit s kanadským teoretikem médií Marshalllem McLuhanem, že v dějinách nebylo důležité, co se kdy sdělovalo, ale to „jak“ se to sdělovalo. V preliterárních společnostech, ve kterých neexistovalo písmo, byl základním médiem lidský hlas a základním receptorem lidský sluch. Přenos informací byl založen na bezprostřední komunikaci, kdy „slyšet“ znamenalo „uvěřit“. Kvalitativní zvrat v dějinách znamenala „gutenbergovská revoluce“, díky níž se základním médiem stalo písmo a receptorem zrak. Písmo umožnilo fixovat informace a předávat je velkému množství lidí. Třetí revoluce v dějinách komunikace je spjata s prostředky masové komunikace, kdy „elektrická média anihilují čas a prostor“ a člověk se jejich prostřednictvím stává součástí „světové vesnice“ (McLuhan 1991). Masmédia zapojují do procesu vnímání téměř všechny smysly, písmo je vytlačováno obrazem a zvukem. Vznik klasických prostředků masové komunikace - tisku, rozhlasu, filmu a televize zrodil nový typ kultury, která je označovaná jako kultura masová (populární, běžná).

Masová kultura se vytváří nejméně dvě století. Zrodila se jako sekundární produkt průmyslové revoluce společně s industrializací a urbanizací. Polská socioložka Antonia Kloskowská vymezila masovou kulturu jako současné sdělování identických nebo obdobných obsahů, které směřuje od malého počtu zdrojů k velkým masám příjemců (Kloskowská 1967). Charakteristickým rysem masové kultury je jeho publikum, které je nepřímé a prostorově atomizované. S nástupem masové kultury se rozšířil nový typ osobnosti člověka. Člověk již není primárně řízený tradicí ani „vnitřním gyroskopem“ své vůle, cílů a rozhodnutí, ale „z vnějšku“, světem masmédií, jejichž významnou součástí je reklama (Riesman 2007). Jak konstatoval americký sociolog a psycholog Erich Fromm, moderní kapitalismus potřebuje lidi, kteří ochotně a účinně kooperují ve velkém počtu, chtějí konzumovat stále více, jejichž hodnotová orientace a vkus jsou standardizované a dají se předvídat. Život člověka řízeného „z vnějšku“ fatálně ovlivňuje jeho touha mít úspěch, stoupat vzhůru v sociální hierarchii, efektivně fungovat. Na unifikaci lidské osobnosti a ztrátě individuality má v moderní společnosti podíl zejména „rutinizace“ práce a „rutinizace“ zábavy. Výsledkem je stejnost abstrakcí - lidí, kteří mají stejná zaměstnání, stejný způsob trávení volného času, kteří čtou stejné noviny a

knihy, sdílejí stejné hodnoty, pocity a myšlenky (Fromm 1967). Kvalitativně novou dimenzi vtiskl prostředkům masové komunikace internet a jeho masové užívání. Na počátku třetího tisíciletí je tak možné konstatovat že došlo ke spojení dvou zásadních mechanismů globalizace světa - procesů celosvětové ekonomické integrace a stále účinnějšího působení prostředků masové komunikace. Zrodil se „světový informační řád“, který vystupuje v podobě „mezinárodního systému výroby, distribuce a spotřeby informací“ (Giddens 1999: 377).

Síla prostředků masové komunikace primárně spočívá v tom, že nám svět nejen prezentují, ale také ve stále větší míře definují a konceptualizují. Nové komunikační prostředky přetvářejí samu podstatu lidského života. Francouzský sociolog a filozof Jean Baudrillard v této souvislosti mluví o vzniku „hyperreality“ - semiotického textu, který zprostředkovává kontakt se sociální realitou (Baudrillard 1994). Toto zprostředkování („mediace“), může mít nejrůznější podobu, od neutrálního informování, přes dohadování až po snahy o sociální manipulaci a ovládání. Nové komunikační prostředky vystupující v podobě hyperreality fungují jako návod, ukazatel a mapa, která lidem říká „jak žít“. Díky komunikačním sítím, které nám sdělují, jak interpretovat realitu a utvářet vzorce chování, dochází ve stále větší míře k unifikaci obrazu světa a standardizaci způsobu života. Lidstvo si zcela paradoxně díky své tvořivosti a stále sofistikovanějším komunikačním technologiím vytvořilo nový typ otroctví.

Americký antropolog Clifford Geertz komentoval skutečnost, že člověk je tvůrcem a současně zajatcem kultury, již vytvořil, následujícími slovy: „Člověk je zvíře zavěšené do pavučiny významů, kterou si samo upletlo“ (Geertz 2000: 15) Zamysleme se na okamžik nad touto alegorií, neboť její důsledky si obvykle v každodenním chvatu neuvědomujeme. Důvody jsou prosté. Každý si umí představit člověka spoutaného provazy, okovy nebo uvězněného v železné kleci. Ale člověka spoutaného sítí významů? Umístěného v kleci symbolů? Ne! Tato představa nás tolik neoslovuje, neboť významy a symboly jsou neviditelné. A právě v tom spočívá grotesknost lidské existence na počátku třetího tisíciletí. Na rozdíl od tradičních společností, v nichž bylo sociální kontroly dosahováno viditelnými fyzickými prostředky a veřejnými tresty, v moderní společnosti je sociální dohled, manipulace a kontrola zajišťována symbolickými nástroji. Rozhodující roli z toho hlediska hrají stále více komunikační sítě, masmédia, kyberprostor a kyberkultura.

Člověk v zrcadle kyberantropologie

Pojmem kyberprostor („cyberspace“) označují virtuální prostor vytvářený prostřednictvím moderních informačních a počítačových technologií. Tento umělý svět, vytvořený počítači a telekomunikačními

sítěmi, existuje jako specifický typ hyperreality paralelně ke světu reálnému. Před třiceti lety se v kyberprostoru pohybovali pouze počítačovní vědci, programátoři a vysokoškolští učitelé a studenti, kteří sdíleli víru v kladný potenciál počítačů a neomezené možnosti informačních technologií jako prostředku svobodného přístupu a šíření dat a informací. V 80. letech 20. století se ale ve vyspělých západních zemích již počítače a veřejné počítačové sítě staly běžnou součástí kanceláří a prostředkem domácí zábavy. V 90. letech pokračoval masový nárůst uživatelů počítačů a internetu. Standardizace hardwaru po vzoru IBM a expanze velkých společností jako jsou Microsoft a Apple, byla doprovázena sjednocováním standardů, ceny a výkonu osobních počítačů. K masovému vstupu mnoha milionů lidí do kyberprostoru v tomto období přispěl také technologický vývoj směřující k zjednodušení uživatelského prostředí, grafického rozhraní počítačů a nástup World wide webu.

Paralelně s expanzí informačních sítí jako je internet do každodenního světa, narůstal zájem vědců o kritickou reflexi tohoto sociokulturního fenoménu. Předmětem jejich výzkumného zájmu se stal fenomén kyberkultury. Tak se zrodila kyberantropologie („cyberanthropology“) - relativně nová oblast antropologických výzkumů zabývající se studiem člověka a proměn lidské existence v kontextu moderních počítačových, informačních a komunikačních technologií. Základy kyberantropologie položil v 90. letech 20. století americký antropolog Arturo Escobar v článku *Vítejte v Kybérii: Poznámky k antropologii kyberkultury* (Escobar1994). Podle Escobara lidé stále více žijí a utváří své osobnosti v technokulturním prostředí informačních technologií a biotechnologií a proto je nezbytné učinit předmětem antropologických výzkumů kyberkulturu a kyberprostor.

Z antropologické perspektivy lze kyberkulturu vymezit jako součást kulturní praxe a životního stylu spojeného s využíváním moderních informačních a komunikačních technologií. Kyberkultura může být studována prostřednictvím kulturních idejí, rituálů a společenských vztahů, které vznikají v kyberprostoru a hodnot, norem a institucí, jež virtuální realita vytváří a podporuje. Ohniskem kyberkultury jsou především diskurzy a kulturní praktiky spojené s využíváním informačních a komunikačních technologií. Mezi preferovaná témata kyberantropologického výzkumu patří: 1. Produkce a využívání nových informačních a komunikačních technologií jako nástrojů antropologické výuky a výzkumu. 2. Vliv vědy a informačních technologií na představitost, estetické technonarace a technoliterární praktiky vznikající v kyberprostoru. 3. Kyberkulturní texty (literatura, hudba, film, videohry) a komunikace zprostředkovaná počítačem a internetem. 4. Vztah mezi internetovou komunikací, sociální strukturou a kulturní identitou. 5. Komunity založené

na využívání počítačů a internetové infrastruktury. 6. Tok informací a informačních kategorií v lokálním i globálním kontextu. 7. Informační kapitalismus a politická ekonomie kyberkultury. 8. Kyberpunk a jeho vliv na životní styl v době postmoderny.

Cílem kyberantropologických výzkumů je přispět k pochopení diskurzů a praktik uživatelů počítačů a informačních technologií, analyzovat vztah mezi reálným prostorem a kyberprostorem a interpretovat fenomén kyberkultury jako specifický životní styl sdílený a předávaný příslušníky různých typů internetových subkultur. Z tohoto hlediska cítím jako důležité upozornit na skutečnost, že v roce 2008 vznikla v České republice nová komunikační síť - „informační systém datových schránek“. Vzhledem k tomu, že tento informační systém bude ovlivňovat komunikaci velké části populace České republiky, zaslouží si fenomén „datových schránek“ hlubší antropologickou a sociologickou reflexi. Na první pohled evidentní a pragmatický cíl - usnadnit komunikaci mezi orgány veřejné moci na straně jedné a občany na straně druhé, totiž může mít řadu nežádoucích sociokulturních efektů a ve svých důsledcích přispět k další unifikaci a globalizaci naší kultury.

V síti datových schránek

Zrození datových schránek je spjato se zákonem č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, který v České republice vstoupil v platnost 1. července 2008. Cílem zavedení datových schránek je zahájit éru „elektronického úřadování“, které bude ve stále větší míře využívat možnosti digitální korespondence. Na základě uvedeného zákona vznikl nový komunikační systém, zajišťující přenos dat a dokumentů mezi (1) orgány veřejné moci navzájem (povinně) a (2) mezi orgány veřejné moci a právníckými osobami (povinně), podnikajícími fyzickými osobami (volitelně) a fyzickými osobami (volitelně). Základní komponenty této komunikační sítě představují datové schránky, které fungují jako „elektronické úložiště“ umožňující přenos dat a dokladů. Povinná komunikace prostřednictvím datových schránek mezi úřady veřejné moci navzájem a mezi úřady veřejné moci a právníckými osobami již byla zahájena. Od 1.1.2010 budou moci využívat datové schránky k přenosu elektronických dat, faktur a dokumentů libovolného obsahu mezi sebou navzájem také právnícké osoby, podnikající fyzické osoby a fyzické osoby. Vedle internetu bude v České republice existovat nový typ komunikační sítě, mezi jehož atributy mají patřit rychlost, spolehlivost a auditovatelnost. Až potud lze konstatovat, že se jedná o přímočarý projekt, jehož primárním cílem je ušetřit čas a zvýšit mezi výše uvedenými subjekty efektivitu vzájemné komunikace.

Každý nový komunikační projekt ale má svá úskalí. Ty obvykle souvisí s postoji reálných i potencionálních uživatelů k povinnostem a možnostem, které ze zapojení do systému vyplývají. Položil jsem si proto dvě základní otázky: 1. Jak dalece jsou subjekty, jichž se užívání datových schránek týká, na jejich uvedení do každodenní praxe připraveni? 2. Co od jejich plného provozu očekávají?“ K získání informací o postojích reálných a potencionálních uživatelů datových schránek, jsem použil vlastní kvalitativní empirické šetření. Vzorek dotazovaných respondentů, zástupců všech čtyř skupin uživatelů, nebyl reprezentativní. Jednalo se o 40 dotazovaných, kteří v průběhu krátkého rozhovoru vyjádřili svůj vztah k datovým schránkám z hlediska informovanosti a funkčnosti. Výzkum prokázal pokles informovanosti a zájmu o užívání schránek směrem od reprezentantů veřejné správy (rozhodně ví o DS a jejich funkci), přes právnické osoby (spíše ví o DS a uvědomují si, že ze zákona budou muset tento problém řešit), k podnikajícím fyzickým osobám (spíše neví o DS) a fyzickým osobám (mají velmi nízké nebo žádné povědomí o DS, nezajímají se o ně). U osob, které se staly uživateli ze zákona se objevil dvojitý typ obav: 1. Systém jako celek nebude fungovat, jak se očekává. 2. Systém bude náročný na každodenní péči ze strany uživatele. Většina dotazovaných se totiž obává, že „péče“ o schránky bude časově náročná. Mezi častý typ odpovědi například patřilo: „Již teď mě v práci zdržuje přijímání a čtení mailové pošty. Když přibudou datové schránky, a budou se kumulativně nasycovat informacemi od všech potenciálních subjektů, zaplatím za to časem“. Informovaní zástupci právnických osob se navíc obávají možných sankcí, při nevyzvednutí úředních dokumentů. Poté co bylo špatně informovaným účastníkům výzkumu vysvětleno, jak by měl v budoucnu informační systém datových schránek usnadnit přenos dat, faktur a úředních dokumentů, objevovaly se ale i reakce typu: „Kdyby to opravdu fungovalo, bylo by to úžasný“. Tyto výroky ovšem doprovázela značná skepse...

Jaký tedy bude osud datových schránek? Bude tento komunikační systém fungovat? Domnívám se že bude. On totiž ze zákona pro řadu subjektu prostě fungovat musí! Otázka ale zní, zda se nenaplní některé obavy spojené s jeho existencí. V této chvíli si totiž neuvědomujeme, že fyzický kontakt s úředníky měl pro obě strany řadu kladů. Lidé vstupovali do reálných sociálních interakcí, při kterých fyzická přítomnost obou aktérů dodávala jejich jednání autenticitu a pocit důvěryhodnosti. Zavedení datových schránek ale může vést ke vzniku existencionálních pocitů odcizení. Jako u jiných progresivních forem komunikace, jako jsou mobilní telefony a internet, zavedením datových schránek něco získáme a něco ztratíme. Problémem digitálních komunikačních sítí spočívá v tom, že ve stále větší míře „přestáváme být lidmi a nabýváme podobu sdělení na

obrazovce“ (Giddens 1999, 389). Díky internetu dnes tráví lidé stále více svého času v kyberprostoru, který je vytvářen celosvětovou počítačovou sítí. Informační systém datových schránek představuje další typ komunikační sítě, která rozšíří již tak hypertrofovaný svět virtuální reality. Datové schránky kromě komunikační funkce navíc mohou být (a budou) využívány jako nový efektivní nástroj sociální kontroly. Jejich prostřednictvím vzniknou nové formy registrů obyvatel, osob, územní identifikace adres, nemovitostí atd. Podobně jako mobilní telefon i datové schránky do jisté míry člověka připraví o to nejcennější - o lidskou svobodu. V případě nespolupracujících subjektů, které nebudou respektovat sdělení v datových schránkách, bude velice jednoduché ze strany orgánů stání moci udělit sankce. Slovy francouzského filozofa Michela Foucaulta - „dohlížet a trestat“. Zrození nových komunikačních sítí, a s nimi spjatého kyberprostoru, vyvolává zneklidňující otázky: 1. Neztratíme v kyberprostoru svojí identitu? 2. Ovládneme informační sítě, které jsme vytvořili nebo ony ovládnou nás? 3. Poškodí informační systém datových schránek jiné formy komunikace? 4. Zaplatíme za efektivnější přenos dat a dokumentů poklesem vlastní svobody a růstem pocitů odcizení? 5. Stanou se datové schránky dalším nástrojem globalizace a unifikace kultury? Na tyto a podobné otázky dá odpověď čas. Přesto již dnes jsem přesvědčen, že kontakt v kyberprostoru nemůže nahradit interakci mezi živými lidmi. Proto si s lehkou nadsázkou dovolím své úvahy ukončit anekdotou: Jeden teolog se zeptal nejsilnějšího superpočítače, zda existuje Bůh. Počítač mlčel a tiše se připojoval k dalším počítačům a internetu. „Existuje bůh?“, znovu se zeptal teolog. Počítač mlčel a připojoval se k satelitům. „Existuje Bůh?“, již netrpělivě se zeptal teolog. A počítač, který se právě připojil k informačnímu systému datových schránek, odpověděl: „Teď už bohužel ano...“.

Literatura:

Baudrillard, J., (1994): *Simulacra and Simulation*, Ann Arbor, University of Michigan Press.

Escobar A., (1994): *Welcome to Cyberia: Notes on the Antropology of Cyberculture*, Current Antropology, Vol. 35, No. 3, s. 211-232.

Fromm, E., (1967): *Umění milovat*, Praha, Orbis.

Geertz, C., (2000): *Interpretace kultur*, Praha, Sociologické nakladatelství.

Giddens, A., (1999): *Sociologie*, Praha, Argo.

McLuhan, M., (1991): *Jak rozumět médiím*, Praha, Odeon.

Kloskowská, A., (1967): *Masová kultura*, Praha, Svoboda 1967.

Petrusek, M., (1985): *Úvod do obecné sociologie*, Ostrava, Institut Vítkovice.

Riesman, D., (2007): *Osamělý dav*, Praha, Kalich.

Závěrem

Doc. PhDr. Martin Matějů, Katedra teorie kultury (kulturologie) FF UK

Seminář nazvaný „**Kulturní rozměry globalizace**“ přinesl další pohled na globalizační procesy, které jsou však dosud chápány a posuzovány zejména z hledisek ekologických, ekonomických a politických.

Seminář přenesl pozornost na možnost interpretace globalizačních procesů s ohledem na hypotézu působení a akceptace sociokulturních souvislostí.

V tomto případě jej charakterizovaly především dvě souvislosti přednesených příspěvků:

témata příspěvků vyplývala ve všech případech z empiricky orientovaných výzkumů a opírala se tak nikoliv o paradigmatické závěry, ale především o ověření nově stanovených hypotéz soustřeďujících se na komparaci situace v České republice a v zahraničních lokalitách.

soubor příspěvků na semináři měl ještě jeden důležitý aspekt. Ten, který spojoval kromě metodologie i teoretická hlediska kulturologická, sociologická a antropologická. Není tedy náhodou, že čtyři referující jsou absolventy oboru kulturologie, pěstovaném na FF UK v Praze, jejichž současné působení je na půdě vysokoškolské a AV ČR.

Témata příspěvků zahrnují zejména následující oblasti bádání:

globalizace a její odraz v kultuře. Jak lze odhalit kulturní rozdíly stírané globalizačními procesy? Jsou subkultury tím fenoménem, jenž globalizační efekty rozmělnuje, nebo jsou subkultury odrazem přítomnosti globalizace, jež je rozrušuje?

globalizace a klima, resp. změn v jejich vnímání se dotýká zejména schopnosti populace chápat tyto změny nejenom jako změny nepojmenovatelné, ale jako změny kulturní povahy. Ty souvisejí se změnou klimatu jako sociokulturní faktor.

jestliže je evropskou globalizační tendencí dotýkat se analýzy konkrétně pojmenovaných sídel, lokální a regionální kultury, pak nepřestává touha kulturologů a kulturních antropologů poznat skutečnost působení tradice a soudobého životního stylu v mimoevropských destinacích.

komunikační sítě slouží jako nástroj globalizace a unifikace kultury. Navyšuje se úloha masové komunikace, internetu a kyberkultury. Zvláštní

pozornost je věnována novému informačnímu systému – datovým stránkám a jejich vlivu na způsob života občanů České republiky.

Těmito čtyřmi základními tématy byl naplněn program semináře věnovaného kulturním rozměrům globalizace.

GLOSÝ

Pokoušení nesvobody

(Dodatek k nekrologu Ralfa Dahrendorfa 1. 5. 1929 – 17. 6. 2009)

Teprve fanatismus, tato zrůda zrozená z ducha násilí, jež chce vnutit celému světu diktaturu jedné, a to své myšlenky jako jediné dovolené formy víry a života, takový fanatismus rozděluje lidské společenství na přátele a nepřátele.

Stefan Zweig, *Triumf a tragika Erasma Rotterdamského*, 1933

Z rozsáhlého a mnohostranného díla Ralfa Dahrendorfa by neměla být opomenuta kniha *Pokoušení nesvobody: Intelektuálové v časech nesvobody* (česky 2008). Snad je z jistého hlediska podstatnější než jeho teorie konfliktu, která bude vystřídána jinými teoriemi konfliktu, nebo jeho teorie proměny německé rodiny, která je již dnes zpochybněna novými demografickými daty. Nadto se nás zde, ve Střední Evropě, velice týká. Klade klíčovou otázku pro intelektuály 20. století – nakolik lze odolat svodům totalitních ideologií a nakolik jim intelektuálové skutečně odolali.

Dahrendorf volí originální „metodologickou“ cestu – vychází z humanistického odkazu Erasma Rotterdamského, velkého a snad prvního „kosmopolitního“ filozofa z konce 15. a počátku 16. století, aby na jeho příkladu zkonstruoval jakousi Societas Erasmiana, společenství těch, kteří nepodlehli svodům ani nacismu ani komunismu. Při bližším „ohledání“ života a díla zjistíme, že jich mnoho nebylo. Nejčistšími erasmiány se Dahrendorfovi jeví Karl Popper, Isaiah Berlin a Raymond Aron. Za ctihodné, ale nikoliv zcela neposkvřené pokládá Arendtovou, Patočku, Adorna a Bobbia a zcela odmítá J.-P. Sartra. Dahrendorfova kniha se čte dobře – jak jinak, jde o lidská dramata, někdy velmi osobní a někdy „jen“ intelektuální. A tak Dahrendorf uvažuje třeba o pochybenosti pojmu „banální zlo“ v kontextu celého životního běhu Hannah Arendtové. Zajímá nás přirozeně Patočka, jemuž Dahrendorf vytýká prý neúspěšný pokus spojit „rozdílné myslitele“ Heideggera a Husserla v jeden celek teorie „přirozeného světa“ (nechť posoudí filozofové). Dahrendorfovi, jenž ovšem Patočkovi žádnou zásluhu neupírá, nakonec vadí jistá enigmatičnost – „je možné, že jeho filozofie byla v subtilním smyslu neslučitelná

s nomenklaturním komunismem i nacismem, snad na ně vrhá i kritické světlo“, ale „člověk potřebuje zvláštní brýle, aby toto světlo spatřil“ (112). Jistě – „erasmovské rysy mu nechybí ani v životě ani v díle“, „přesto jeho život klade nevyřešené otázky svobodného ducha v časech svobody“ (114).

Generace, která byla pokoušena totalitními ideologiemi, odchází – právě ona by měla s dychtivou pozorností Dahrendorfa číst a s pokorou si přiznat, že erasmovcem z ní byl opravdu jen málokdo... Pro sociologa je ovšem dnes vážnou otázkou téma, které je parafrází názvu knihy Ralfa Dahrendorfa a které se vztahuje ke generaci začínajících a mladých – téma „pokoušení svobody“. V některých ohledech (ale opravdu jen v některých) bude podobně naléhavé a bude chtít také své erasmovce, kteří pevně stojí za svým – nikoliv pro sebe, ale pro obec, civitas, polis...

ptrsk

Poněkud kakofonické variace na gender

Jestliže širší laická a zainteresovaná veřejnost potřebuje poměrně naléhavě poučení v některé oblasti sociologického bádání a teoretizování, pak je to nesporně oblast tzv. gender studies (ono „tzv.“ není dehonestující, ale odkazuje pouze na naši jazykovou bezradnost, která sama o sobě o čemsi svědčí). Genderová studia totiž jsou a) zcela evidentně v rozporu s představami „zdravého rozumu“ o diferenciaci populace podle pohlaví (což není kontraargument: „zdravý rozum“ jako kritérium sociologického vědění dávno vyloučil Durkheim) a b) jsou napadána jako „marxistický pohrobek“ třídní diferenciaci (která je „doplněna“ o diferenciaci rasovou a genderovou) a efekt tzv. politické korektnosti (a z toho důvodu veřejně nekritizovatelná).

Má-li se těmto nepochybně zjednodušujícím a namnoze vulgarizujícím představám předejít či je věcně eliminovat z veřejného a odborného diskurzu, jest nám opravdu zapotřebí dobré, solidní, poučené a srozumitelné příručky o tom, co genderová studia jsou a – jak říkával Václav Černý – proč jsou na světě.

Nakladatelství Academia nabídlo jedinečnou možnost tuto potenciální poptávku uspokojit svou edicí Průhledy, která má „srozumitelným způsobem“ vysvětlovat aktuální problémy soudobé vědy s použitím obrazového, citačního, literárního aparátu a nabídnout čtenáři přehled základní dostupné české literatury k tématu. Takto psáno v edici Průhledy o islámu, o biologických hodinách rostlin, o exoplanetách – vše srozumitelně, jasně a poučeně v rozsahu cca 150 stran. V této edici tedy vyšla kniha *Variace na gender (Poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita)* z pera mladé badatelky Kateřiny Zábrodské. Autorka je zřejmě

poučená, vzdělaná a tématu znalá, leč to, co „poučenému a zainteresovanému laikovi“ nabízí, není ani srozumitelné ani vůči čtenáři ohleduplné. V žádném případě nechci nic ironizovat či karikovat, jde mi o věc samu. Autorka – abychom si učinili elementární představu – na první (!) straně svého textu (knize z bůhvíjakých důvodů předchází laudatio z pera australské profesorky Bronwyn Daviesové) píše: „V ´post´teoriích nejsou ženskost a mužskost ani lidskou přirozeností, ani osvojenými sociálními rolemi, ale jsou dekonstruovány do množství nesourodých, zčásti nevědomých a mocensky saturovaných identifikací. Zřejmě nejznámější představitelkou ´post´teorií genderu je Judith Butlerová, která tvrdí, že gender je performativní, tedy, že trvalá esence genderu je vytvářena prostřednictvím opakovaných a ritualizovaných aktů a genderových stylizací těla“ (str. 11 knihy).

Lze pochopit, že text Kateřiny Zábrodské byl úspěšně obhájen jako doktorská práce, vše tomu nasvědčuje, nelze však pochopit, proč se genderová studia prezentují širší veřejnosti touto enigmatickou formou. Ostatně – autorka čtenáři doporučuje cca 140 titulů, z toho kromě přeloženého Foucaulta, irelevantního Austina a dvou studií autorčiných jsou všechny anglojazyčné a běžnému čtenáři zcela nedostupné. České texty ignorovány, snad proto, že kniha byla napsána v Austrálii.

Ve světle knihy Kateřiny Zábrodské bude nyní každý, kdo se pokusí jakkoliv popularizovat naše sociální vědy, vypadat jako zaostalý adolescent, ne-li přímo jako Dostojevského kníže Myškin. Podstatnější ale je to, že pracemi tohoto typu se gender studies uzavírají do svého jazyka a svými „diskurzivními praktikami“ se proměňují ve společnost výjimečných a poněkud exkluzivních badatelek/lů.

MP

K čemu je dobrá sociologie a proč je na světě?

Se zajímavým nápadem přišli studenti Varšavské univerzity, když se rozhodli zeptat se svých učitelů na to, k čemu je sociologie vlastně „dobrá“, kromě toho, že existuje jako studijní obor a nabízí možnost získat akademický titul. Postupovali zřejmě (lze to tak rekonstruovat) ve dvou krocích: nejprve si ujasnili, na co se budou ptát, a potom koho se budou ptát. Výsledkem jejich usilování je knížka *Po co nam socjologia?* vydaná ve Varšavě v roce 2009.

Otázka „K čemu je sociologie“ se nedá odpovědět jednou větou – i bylo třeba rozložit „téma“ na soubor samostatných podtémat a v jejich rámci ponechat volnost dotazovaným, aby doplňovali to, co student ještě jako problém nevidí a vidět nemůže. O „smysluplnosti“ otázky samotné

není pochyb, jsme ostatně nezřídka tázáni na to, čím se to vlastně zabýváme (britsko-polský sociolog Andreski by byl řekl, že „čarodějnictvím“, a dávno zesnulý Sorokin, že většina z nás se baví svými koníčky), spíše jde o to, jak na otázku odpovědět, aby odpovídala zadání. Studenti si s tématem poradili navýsost dobře: především „dekomponovali“ celý problém (na tři základní části: jak se sociolog dívá na svět, k čemu je sociologie a co „po sociologii“, tedy – co s námi absolventy) a potom na základě uvážlivého výběru zvolili ty, kteří na jejich otázky mají odpovědět. A tak jsou v knížce zastoupeni sociologové obou pohlaví, různých věkových skupin, odlišných paradigmatických a teoretických orientací, teoretici i praktici... V nezvyklém kontextu (totiž „pod palbou otázek“ mladých aspirantů sociologické vědy) se díky tomu setkáváme s Janem Polesczukem, Włodzimierzem Weselowskim, Pawłem Śpiewakem, Antonim Sułekem, Barbarou Fatygou, Jadwigou Staniszkis – což jsou všechno jména, která polskou sociologii reprezentují „uvnitř i navenek“, ale i s praktiky, jejichž jména nám mnoho neříkají, zatímco oni mnoho říkají těm, kteří se chtějí dozvědět, jaké mají šance na trhu práce, jak se sociolog může uplatnit v politice, publicistice, výzkumu trhu, médiích atd.

V knížce bychom našli mnohou odpověď na naše palčivé otázky, před nimiž stojíme, jako by byly položeny poprvé – a ony se kladou dávno a všude. Knížka nedává odpovědi jako návody, je – jak píše autoři – knihou, která nabízí příslovečnou udici, nikoliv rybu.

Knihu uvozuje e-mail Petera Bergera, který se zamýšlí také nad tím, jak si vlastně stojí sociologie ve Střední Evropě: „Klasik americké sociologie Thorstein Veblen vymyslel pojem ‘užitek z pozdního příchodu’. Jde vlastně o možnost vyhnout se chybám těch, kteří nás předcházejí. Kdo ví, možná, že budoucí Durkheimové a Weberové budou pocházet z Polska“... Pouhá zdvořilost? Jistě také, ale dynamika polské „mladé sociologie“ naznačuje, že by mohlo jít o více, snad dokonce o solidní prognózu věcí budoucích. Ostatně ta knížka studentů Varšavské univerzity leccos dokládá.

ptk

Nový sociologický časopis

Navýsost zajímavou knížku (490 stran velkého formátu) vydal v roce 2006 polský Institut filozofie a sociologie PAN pod redakcí Henryka Domaňského a Antoniny Ostrowské – *Publicystyczny komentarz socjologów (Analizy – polemiky – wywiady)*. Nejde o nic více, ale ani o nic méně než o výběr, kvalifikovaný a nezkrslující, publicistických textů polských sociologů z let 1957-2006. Knížka je uvedena úvahou Jana

Szczepańskiego, u nás dostatečně známého a autoritativního sociologa, který již v roce 1962 ukázal na jedné straně rozdíl mezi vědeckým popisem sociální skutečnosti a publicistikou, na druhé straně ale také poukázal na naprostou nezbytnost sociologické esejistiky, ba publicistiky: „Publicistika je osobitým druhem psaní a může být velmi blízká vědě tím, že využívá jejích materiálů a metod, ale cíle a sociální funkce jsou jiné, odlišné.“ Rozdílnost spočívá v tom, že věda „popisuje, klasifikuje a vysvětluje“, což je pro publicistiku toliko počátek – vlastní poslání publicistiky začíná tam, kde úkoly vědy končí.

Sociolog, který „produkuje publicistiku“, tedy nekoná činnost, která by měla být devalvována jako jakýsi snazší či dokonce nižší druh sociologické výpovědi, ale naopak – právě zde je totiž mnoho povolanych, ale málo vyvolených. Sociologickou publicistiku dokáže dělat jen ten, kdo nejen pochopí, ale také dokáže uskutečňovat její základní devizu, totiž požadavek „podat čtenáři obraz skutečnosti, který bude sugestivní, dramatický, oslovující jeho představivost a emocionálně podněcující“. Věda přece nabízí naopak popisy věcné, formulované ve specifickém jazyku, bytostně klidné a bez citových ataků. Jinými slovy, dobrou sociologickou publicistiku nemůže dělat každý, protože riziko toho, že autor nezvládne specifickou „techniku psaní“, je příliš veliké. A závěr? Jakýkoliv despekt k sociologické žurnalistice je nemístný a její nedocenení je nepochopením poslání sociální vědy.

Co kdyby se konečně i v našich poměrech přestalo se šílenstvím citačních indexů a přihlíželo se k reálnému sociálnímu působení toho, co sociologové dělají? Je to sice obtížné, ale příklady pro to, jak lze pochopit „sociologii jako službu“, můžeme sloužit – počínaje Bělohradským a Kellerem a konče... pravda, tolik těch případů zase není. Tak třeba sociologizujícím právníkem Jiřím Přibáněm a mladou a talentovanou Petrou Gūmplovou.

Protože obsah této cenné publikace chci recenzovat v *Sociologickém časopise*, omezím se pouze na konstatování tří rozdílů mezi naší a polskou sociologií v této oblasti (rozdílnost je jistě sama sociálně politicky podmíněná, ale tuto trivialitu ví ovšem každý): 1. polští sociologové žánr „sociologické publicistiky“ vždycky pěstovali a nezřídka na mimořádné úrovni (v podstatě platí, že každý významný polský sociolog byl dokonalý stylist), 2. polská sociologie byla ve vztahu k moci sebevědomější a nikdy nebyla podlézavá (vzpomeňme naopak našich rituálních tanců v *Rudém právu* normalizačních let, nedůstojných vědy a nedůstojných autorů a navíc – špatně zatancovaných) a 3. kdo nebyl marxista přesvědčením, se do marxisty nestylizoval ani jazykem (v té věci je Szczepański příkladný – „úlitby bohům“ Ossowski prostě nepíše).

Obávám se, že kdybychom podobnou knížku vydali u nás, výsledek by byl truchlivý: normalizační období by bylo obrazem nedůstojného pokoření vědy ideologií a období porevoluční by nám nabídlo řadu příkladů publicistického zneužití profese sociologa (a sociologické vědění) ve jménu partikulárního stranického zájmu. Ani jedno ani druhé není ničím, čím by se bylo možné chlubit.

ptk

Z NOVÝCH KNIH

Adorno, Theodor W.: *Minima Moralia. Reflexe z porušeného života*. Přeložil Martin Ritter. Praha: Academia 2009. 252 stran

Arnason, Johann: *Civilizační analýza. Evropa a Asie opět na rozcestí*. Přeložili Alena Bakešová, Aleš Kubeczka, Zuzana Kubišová, Ondřej Lánský a Ondřej Štěch. Praha: Filosofia 2009. 148 stran

Budil, Ivo T.: *Jitro árijců. Život a dílo Arthura Gobineaua, zakladatele árijské ideologie*. Praha: Triton 2009. 418 stran

Dawkins, Richard: *Boží blud. Přináší náboženství útěchu, nebo bolest?* Přeložila Zuzana Gabajová. Praha: Academia 2009. 477 stran

Duszak, Anna – Fairclough, Norman (eds.): *Krytyczna analiza dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej*. Kraków: Universitas 2008. 533 stran Kohák, Erazim: *Domov a dálava. Kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*. Praha: Filosofia 2009

Kubátová, Helena: *Životní světy a sociální světy*. Olomouc: Univerzita Palackého 2008. 256 stran

Kubátová, Helena: *Sociologie*. Olomouc: Univerzita Palackého 2009. 240 stran

Legutko, Ryszard: *Ošklivost demokracie a jiné eseje*. Přeložil Josef Mlejnek. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2009. 322 stran

Malia, Martin: *Lokomotivy dějin. Revoluce a utváření moderního světa*. Přeložil Marek Pavka. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2009. 428 stran

Manterys, Aleksander: *Sytuacje społeczne*. Kraków: NOMOS 2008. 320 stran

Matynia, Elżbieta: *Demokracja performatywna*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej 2008. 213 stran

Nussbaum, Martha C.: *W trosce o człowieczeństwo. Klasyczna obrona reformy kształcenia ogólnego*. Přeložila Astrid Męczkowska. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej 2008. 324 stran

Rawls, John: *Právo národů*. Přeložili Jan Rovenský a Alena Bakešová. Praha: Filosofia 2009. 222 stran

Robinson, William I.: *Teorie globálního kapitalismu. Transnacionální ekonomika a společnost v krizi*. Přeložil Rudolf Převrátíl. Praha: Filosofia 2009. 364 stran

Sennett, Richard: *Upadek člověka publicznego*. Přeložila Hanna Jankowska. Warszawa: Wydawnictwo Literackie MUZA SA. 604 stran

Slavík, Jan: *Leninova vláda (1917-1924)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2009. 372 stran

Žižek, Slavoj: *Podkova nade dveřmi. Výbor z textů*. Přeložili Radovan Baroš, Michael Hauser, Tomáš Samek, Pavel Siostrzonek, Štěpán Steiger a Martin Šaffek. Praha: AVU 2008. 222 stran

Z přírůstků domácí knihovny za rok 2009 vybrala Alena Miltová

Zpravodaj MČSS

Vydává Masarykova česká sociologická společnost jako interní publikaci pro své členy

Vychází jednou ročně

Redakce: Anna Kopecká (annakopecka@atlas.cz)

Adresa: Sekretariát Masarykovy české sociologické společnosti, Husova 4, 110 00 Praha 1, mcss@seznam.cz